

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Biblický pohled na člověka a jeho přínos pro sociální a pastorační práci

Mgr. Petra Fausová

Katedra pastorační a sociální práce
Vedoucí práce: Dr. Ing. Ladislav Heryán, Th.D.
Studijní program: Sociální práce (B7508)
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Biblický pohled na člověka a jeho přínos pro sociální a pastorační práci napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 19. 3. 2020

Mgr. Petra Fausová

Bibliografická citace

FAUSOVÁ, Petra. *Biblický pohled na člověka a jeho přínos pro sociální a pastorační práci*. Praha, 2020. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Evangelická teologická fakulta.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá biblickou antropologií, tedy biblickým pohledem na člověka, jak je zachycen ve Starém a v Novém zákoně. Věnuje se stvoření světa, stvoření člověka a vztahu mezi člověkem a Bohem. V základních bodech také seznamuje s důsledky prvotního hříchu. Představuje i biblické celostní pojetí člověka a zabývá se vybranými pojmy z biblické antropologie, kterými jsou: tělo, duše, duch a srdce. Tyto pojmy vysvětluje v kontextu Starého i Nového zákona. Následně nastíněný biblický pohled na člověka shrnuje do čtyř principů zaměřených na lidskou důstojnost, ucelený pohled na člověka, vztah člověka k člověku a vztah člověka k práci. Zmíněné principy se poté pokouší uplatnit v prostředí sociální a pastorační práce – nejdříve jsou oba koncepty krátce představeny a následně bakalářská práce sleduje možné vlivy biblické antropologie na teoretickou rovinu sociální a pastorační práce. Praktickou využitelnost biblického pohledu na člověka a jeho možný přínos pro každodenní činnost pracovníků přibližuje příklad konkrétní sociální služby denního stacionáře pro osoby s kombinovaným postižením.

Klíčová slova

Člověk, stvoření, biblická antropologie, sociální práce, pastorační práce, celostní pojetí člověka, Boží obraz, lidská důstojnost, denní stacionář, sociální služba, kombinované postižení, tělo, duše, duch, srdce.

Bibliography entry

FAUSOVÁ, Petra. *The biblical view of man and its contribution to the social and pastoral work*. Prague, 2020. Bachelor's thesis. Charles University. Protestant Theological Faculty.

Summary

The bachelor's thesis deals with biblical anthropology, i.e. biblical view of man, as it is written down in the Old and New Testaments. It presents the creation of the world, the creation of man and the relationship between man and God. It clarifies the consequences of the original sin. Also, it describes the biblical holistic concept of man and follows up selected terms of biblical anthropology: body, soul, spirit and heart. The terms are explained in the context of the Old and New Testaments. Afterwards, the outlined biblical view of man is summed up into four principles focused on human dignity, the holistic concept of man, human-to-human relationship and human-to-work relationship. Then, there is an attempt to use these principles in concepts of the social and pastoral work. Firstly, both concepts are briefly presented and then the bachelor's thesis follows up potential influences of the biblical anthropology on the theory of the social and pastoral work. Finally, there is an example of the care service provider, specifically a day centre for people with multiple disabilities. The bachelor's thesis describes the practical use of the biblical view of man and its possible contribution to daily work in the day centre.

Keywords

Human being, creation, biblical anthropology, social work, pastoral work, holistic concept of man, God's Image, human dignity, day centre, social service, multiple disability, body, spirit, soul, heart.

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce Dr. Ing. Ladislavu Heryánovi, Th.D. za cenné rady, za zapůjčení odborné literatury a za inspirativní přednášky v rámci výuky.

Také bych chtěla poděkovat svým blízkým za podporu, povzbuzení, trpělivost i pochopení mnohdy neklidného srdce studentova.

V neposlední řadě patří velké díky i mým sourozencům v Kristu, kteří se za mě vytrvale bili na modlitebním poli, a také samotnému Bohu za tuto životní (a přínosnou) výzvu i lekci...

Obsah

Úvod	11
1. Otázka po člověku.....	13
2. Biblická zpráva o stvoření.....	15
3. Stvoření člověka	19
3.1 Výklad Gn 1,26-31	20
3.1.1 Učiňme člověka	20
3.1.2 Člověk jako Boží obraz (<i>imago Dei</i>).....	21
3.1.3 Jako muže a ženu je stvořil a požehnal jim.....	25
3.2 Výklad Gn 2,7.15-25	27
3.2.1 Člověk – prach ze země.....	27
3.2.2 Vdechnutí dechu života.....	29
3.2.3 Člověk v zahradě Eden	30
3.2.4 Člověk a žena.....	32
3.3 Pád člověka (Gn 3).....	33
4. Novozákonní pohled na člověka.....	37
5. Člověk jako jednota	40
5.1 Tělo	40
5.2 Duše	43
5.3 Duch	43
5.4 Srdce	45
6. Člověk v sociální a pastorační práci	46
6.1 Koncept sociální práce	47
6.2 Koncept pastorační práce	48
6.3 Aplikace biblického pohledu na člověka v sociální a pastorační práci..	50
6.3.1 Lidská důstojnost	51
6.3.2 Člověk pracující	53
6.3.3 Člověk potřebuje člověka.....	56

6.3.4 Péče o celého člověka	58
6.4 Denní stacionář pro osoby s kombinovaným postižením.....	61
6.5 Zhodnocení aplikace biblického pohledu na člověka v sociální a pastorační práci.....	67
Závěr	69
Seznam literatury	71
Příloha č. 1 – Vzpoura člověka proti Stvořiteli podle Gn 3.....	77
Příloha č. 2 – Zvolená sociální služba.....	79
Příloha č. 3 – Etický kodex sociálního pracovníka České republiky	80

Úvod

Možná se každý z nás někdy zastavil u otázky: Kdo jsem? Tato otázka je důvodem, proč jsem se odhodlala psát bakalářskou práci na téma: *Biblický pohled na člověka a jeho přínos pro sociální a pastorační práci*. I já sama hledám na tuto otázku odpověď. I já sama se táži, kdo jsem v Božích očích a kdo je ten druhý vedle mě, s nímž v rámci svého zaměstnání v sociálních službách přicházím do kontaktu každý pracovní den. Zároveň název práce propojuje dvě témata, která jsou nedílnou součástí mého života – křesťanskou víru a sociální práci v církevní neziskové organizaci.

Samotný název napovídá, že se soustředíme na člověka tak, jak je vykreslený v Bibli. Nabízí se otázka, zda je biblické pojetí člověka aktuální ještě dnes, zda má co sdělit člověku 21. století a zda je lze využít konkrétně v sociální a pastorační práci. Mohl a může být biblický pohled na člověka přínosný pro zmíněné obory? V čem tento přínos spočívá? Jak tento biblický pohled charakterizovat? Cílem práce je tak vymezení biblického pohledu na člověka a jeho možné uplatnění v sociální a pastorační práci.

První kapitola tvoří seznámení s tématem, jehož stěžejní postavou je člověk jako takový. Také nám připomene, jak rozsáhlé téma člověka je a jak prostupuje dějinami bok po boku spolu s ním.

V druhé kapitole se budeme věnovat nástinu stvoření světa, jak jej zachycuje Bible. Toto téma zde nachází své místo z toho důvodu, že nám ukazuje vznik světa, do něhož byl člověk stvořen. Umožní nám porozumět samotné zprávě o stvoření a jejím účelu. A v neposlední řadě nás provede Božím konáním a tvořením.

Třetí kapitola se zaměřuje na stvoření člověka, jak je zachycují první dvě kapitoly Genesis – zde nalezneme dvě zprávy o stvoření člověka. Obě zprávy si postupně vyložíme a seznámíme se s Božím záměrem ohledně

člověka. Staneme se svědky formování člověka a jeho oživení. Budeme se zabývat vztahem člověka a Boha, s nímž souvisí i otázka člověka jako Božího obrazu (imago Dei). Dotkneme člověka jako muže a ženy a vztahu mezi nimi. Neopomeneme ani vztah mezi člověkem, dalšími tvory a stvořeným světem. A třetí kapitolu zakončíme okolnostmi pádu člověka a jeho důsledků pro následný lidský život.

Ve čtvrté kapitole se přesuneme do Nového zákona a budeme sledovat, jak se utvářel pohled na člověka a jak se měnila situace lidstva příchodem Ježíše Krista. Následně se tomuto tématu významně věnoval apoštol Pavel ve svých apoštolských listech.

Pátá kapitola pojednává o člověku jako o jednotě. Soustředíme se v ní na významné termíny z biblické antropologie, které poukazují na dimenzionální, ale celistvé pojetí člověka. Sledovanými termíny (a to ze starozákonního i novozákonního pohledu) jsou: tělo, duše, duch a srdce.

Šestou kapitolou vstupujeme do sféry sociální a pastorační práce. Seznámíme se s oběma koncepty, na které následně aplikujeme vybrané principy biblické antropologie. Pokusíme se jednak nalézt jejich vlivy i v dnešní podobě sociální a pastorační práce, jednak vysvětlit důležitost jejich přítomnosti ve zmíněných oborech. Oněmi vybranými principy budou: lidská důstojnost, člověk ve vztahu k práci, člověk ve vztahu k člověku a celostní pojetí člověka. Na závěr šesté kapitoly si na příkladu konkrétní sociální služby denního stacionáře pro osoby s kombinovaným postižením ukážeme, jak se biblický pohled na člověka promítá do běžné praxe a nakolik (a zda vůbec) může sociální službu obohatit.

1. Otázka po člověku

Otázka po člověku a po jeho kořenech, po jeho úkolu a údělu provází lidstvo od samého počátku. Kdo jsem? Čím jsem? Kým mám být? Proč tu jsem? Kam mám směřovat? Co mám vykonat? To jsou otázky, které se ptají nejen po původu, ale i důvodu lidského života. A také o jeho naplnění – o jeho smysluplném naplnění. Jednotlivé dějinné úseky vnášejí do této problematiky specifické úhly pohledu, ve kterých se odrážejí duchovní, sociální, kulturní, ekonomické, politické, právní, vědecké i technické vlivy dané historické etapy.

Ale jaká je správná odpověď na otázku: Kdo a co je člověk? Jednotlivé vědní obory na ni odpovídají v zorném poli svého bádání. Vzniká nám tak pestrá mozaika dílčích odpovědí různých vědních oborů a z těchto odpovědí se skládá člověk. *„Vědy o člověku mají dospět k objektivní pravdě o něm za použití příslušných metod, jejichž hranice však určuje všelidská morálka zakazující zacházet s člověkem jako s věcí a objektem, kterým je možno libovolně disponovat a zastírat vše prospěchem vědy.“¹*

Člověku jako takovému se od 18. století věnuje samostatná věda antropologie (*anthrōpos* = člověk, *logos* = slovo), to nejprve jako přírodní věda. Jako věda humanitní se začíná rýsovat až v 19. století. Mezi obory antropologie patří např. antropologie filosofická, přírodovědecká nebo teologická, *„jež specifikuje obecnou antropologickou otázku: ‚Co je člověk?‘ doplněním, v pohledu na Boha.“²*

Ovšem tázání se po světě, člověku a smyslu celého stvoření nespadá pouze do odborné a akademické sféry, ale je (ať už viditelně či neviditelně)

¹ GRANAT, Wincenty. *K člověku a Bohu v Kristu 1: Nástin katolické dogmatiky*. Velehrad: Křesťanská akademie, 1981, s. 70.

² BEINERT, Wolfgang. *Malé dějiny křesťanského myšlení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7195-541-2, s. 210.

spjato s naším každodenním životem. Individuální hledání odpovědi na tyto otázky nám napomáhá hlubšímu pochopení sebe sama i svému životu.

Guardini ³ se nebojí konstatovat, že člověk je stále i v dnešní době sám sobě hádankou. Ony hrůzné události 20. století zatřáslы sebevědomím jak humanisticko-duchovních, tak i technicko-přírodovědných oborů a začaly psát novou kapitolu hledání odpovědi na otázku tak prostou, a přitom nesmírně složitou: Kdo nebo co je člověk? Zatímco Guardini hovoří o člověku jako o hádance, Coreth ⁴ ho nazývá problémem pro sebe sama a dodává, že naléhavost této otázky, resp. tohoto problému roste se sílícími tlaky doby, které ohrožují nejen společenské pořádky, ale i člověka jako takového, tedy v jeho nejhlubší podstatě. Tváří tvář dějinným událostem, které boří naše představy o velikosti člověka, o lidskosti a lidství, snaží se člověk nalézt ztracenou cestu k sobě samému, ke své existenci, ke svému poslání. První (dílčí) odpovědi na této cestě pak může být: „Člověk je tázající se bytost. Je to ten, kdo se může a musí ptát.“⁵ Pokud se člověk přestane ptát, rezignuje na své poslání být člověkem.

Člověk se tedy táže, hledá, pátrá a často i tápe... „*Náboženskou, mravní, filosofickou i teologickou kulturu neustále zneklidňuje myšlenka o velikosti člověka, a zároveň o jeho malosti či křehkosti bytostné i mravní, o jeho trýzních i smrti, o jeho možnosti osvobodit se od zla, a zároveň vědomí jakési osudovosti tížící lidskou přirozenost.*“⁶

Jak již bylo řečeno, svou odpověď nabízí i teologická antropologie. Ta ji společně s výpovědí Bible zasazuje na samý začátek stvoření. Tázat se po člověku znamená sestoupit k jeho kořenům a poznat půdu, z níž člověk čerpá sílu a živiny a která se mu stává opěrným bodem pro život i ve chvílích bouří a nečasu. Znamená to seznámit se s tím, co se odehrálo „*na počátku...*“

³ GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005. ISBN 80-86885-02-X, s. 7.

⁴ CORETH, Emerich. *Co je člověk?* 2. vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-170-9, s. 9.

⁵ TAMTÉŽ.

⁶ GRANAT, 1981, s. 59.

2. Biblická zpráva o stvoření

Otázka po člověku je pevně spojena s otázkou po stvoření, která se – se všemi svými důsledky – prolíná Starým (Prvním) i Novým zákonem. Bible sama se tak stává dlouhým příběhem (o) stvoření živého i neživého světa.

Snaha odpovědět si na otázky týkající se stvoření světa a života v něm nejsou záležitostmi pouze biblickou (hebrejskou). Většina kultur a civilizací s bohatou mytologickou tradicí se těchto otázek dotýká a pokouší se tím vytvořit čitelný obraz světa, který má daný řád. V první řadě však tyto příběhy slouží k náboženskému formování tehdejší společnosti.⁷

Mezi nejznámější biblické výpovědi o stvoření patří dvě první kapitoly Geneze. Tyto zprávy, spadající mezi pradějiny izraelského národa, se opírají o dva prameny – Kněžský a Jahvistický. Kněžský, mladší pramen zachycuje události ve verších Gn 1,1–2,4a. Utváří se v době babylonského exilu v letech 586-538 př. n. l. a v době po návratu. Texty v tomto období vznikaly se záměrem udržet si svou národní i náboženskou identitu, z toho důvodu se zabývaly nejen bohoslužebnými a liturgickými předpisy, ale i pradějiny Izraele (proto i příběh o stvoření) a kladly důraz na společenství s Bohem. Druhý a starší pramen, pramen Jahvistický (Gn 2,4b–25), používá četné antropomorfismy při popisování Božího dokonalého jednání (např. v Gn 2,7 vystupuje Bůh jako hrnčíř, v Gn 2,8–9 jako zahradník apod.), také se detailněji (více než Kněžský pramen) věnuje stvoření člověka. Vznik tohoto pramene se datuje do období okolo roku 900-950 př. n. l. Ke spojení těchto pramenů pro nás v povědomou podobu došlo patrně v době po návratu z babylonského zajetí.⁸ Proto nacházíme v Genesis vedle sebe dvě zprávy

⁷ BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1, s. 7.

⁸ HOCHMANN, František. *Na počátku: Biblická odpověď na otázku po začátku*. 2. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989, s. 32-33.; KEENE, Michael. *Bible: kapesní průvodce*. Praha: Biblion, 2011. ISBN 978-80-87282-08-3, s. 90-91.

o stvoření včetně dvou zpráv o stvoření člověka. „*Obě zprávy o stvoření [...] vyjadřují dramaticky obrazným způsobem, v čem spočívá metafyzická a náboženská prazkušnost lidstva: stvořenost světa a člověka, jejich původ v duchovním, moudrém, svobodném Bohu, který chce dobro pro své stvoření. [...] Tento původní řád stvoření zůstává vždy pro člověka vzorem v jeho dějinném vývoji, a to jako individua i ve společnosti.*“⁹ Obě biblické výpovědi o stvoření se také shodují v tom, že kladou člověka do středu dění a zároveň se člověk stává pomyslným vrcholem Božího díla.

Zvěřina¹⁰ poukazuje na skutečnost, že teologie se primárně nesnaží odpovídat na to, jak *skutečně* vznikl svět a život. Nejedná se o teorii nebo reportáž. Teologie se pokouší jít dál za poznatky a závěry přírodních věd – pokouší se nalézt porozumění stvořenému světu v kontextu víry neboli „*jde jí o svět s ‚Boží i lidskou tváří‘. O svět, který byl Tvůrcem svěřen člověku, a ten aby byl Božím zástupcem.*“¹¹ Jinými slovy biblická zpráva o stvoření vypovídá o stěžejním poslání člověka a také o smyslu celého světa (hmotného i nehmotného).

Bible představuje svět jako Boží dílo, v němž má člověk své jasně vymezené místo a svůj úkol. Guardini¹² však upozorňuje, že existence světa není nutnost – svět vznikl, protože Bůh tak chtěl, vzniknout ovšem nemusel. Bůh, jako svrchovaný a na ničem nezávislý vládce, se svobodně rozhodl k aktu stvoření. Svět, do něhož Bůh zasazuje člověka, svůj (vyvolený) lid, nevznikl náhodou, ale Božím záměrem a tento záměr Bůh postupně naplňuje, až jej zcela naplní. „*Motivem stvoření – jak vyplývá z celkového poselství Písma – je láska.*“¹³ A tato láska je štědrá a dávající se, díky této lásce vzniká

⁹ RAHNER, Karl a Herbert VORGRIMLER. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-934-8, s. 378.

¹⁰ ZVĚŘINA, Josef. *Teologie Agapé: Dogmatika*. Praha: Scriptum, 1994. ISBN 80-85528-20-7, s. 387.

¹¹ TAMTÉŽ

¹² Guardini, 2005, s. 23.

¹³ TAMTÉŽ, s. 24.

svět. Stvoření, svět, země, život, to vše je Boží dar. Stvoření je začátek působení Boží milosti, zůstává s tímto světem a stvořeným člověkem až do dnešní doby.

Svět stvořený Bohem je svět pro člověka – a „*Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.*“ (Gn 1,31) Takový svět se má stát domovem lidí a posléze i bitevním polem o spásu člověka s eschatologickým vyústěním. Heller¹⁴ zmiňuje i skutečnost, že důsledné rozdělení nebe od země jasně vymezuje to, co Bůh stvořil pro člověka (zemi) a co pro sebe (nebesa) (Ž 115,16) Poslání člověka, jak je zachyceno na začátku Bible, lze tak shrnout termínem „*člověk – pastýř stvoření*“¹⁵. Tento termín vypovídá o velké lidské zodpovědnosti za Bohem stvořený svět. Opatrování tohoto světa, jehož je člověk přímou a nedílnou součástí, se stává primárním lidským úkolem. Přesto však nepřestává být celé stvoření (živý i neživý svět) závislý na svém Stvořiteli a Dárci života. „*Bůh má nade vším stvořením svrchovaná práva, protože on je jeho Stvořitel. V padlém světě tato svá práva uplatňuje prostřednictvím vykoupení.*“¹⁶

Knih Genesis začíná slovy: „Na počátku“, v hebrejštině *Berešit*, což se nakonec stalo ustáleným hebrejským názvem pro První knihu Mojžíšovu. Genesis hned v první větě ukazuje, že Bůh byl na samém počátku stvoření. Dějiny světa jsou tedy pevně spojeny s Bohem (Iz 44,6). Bůh zde vystupuje jako ten, který existuje věčně (ještě před vznikem světa) a který „*je prvotní příčinou všeho, co jest. Nikdy nenastal okamžik, kdy by Bůh neexistoval. Potvrzuje to Mojžíš: ‚Než se hory zrodily, než vznikl svět a země, od věků na věky jsi ty, Bože.‘ (Ž 90,2)*“¹⁷ A Bůh v přesně daný okamžik začne tvořit: na

¹⁴ HELLER, Jan. Biblické reflexe. In: *Universum: Člověk - pastýř stvoření*. Brno: Cesta, 1992. ISSN 0862-8238, s. 29.

¹⁵ TAMTÉŽ, s. 41.

¹⁶ STAMPS, Donald C. a John W. ADAMS, ed. *Studijní bible s výkladovými poznámkami: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Springfield: Life Publishers International, 2009. ISBN 978-0-7361-0420-3, s. 24.

¹⁷ TAMTÉŽ, s. 26.

počátku všeho, na počátku času. Tehdy „*stvořil Bůh nebe a zemi...*“ (Gn 1,1). Bůh na počátku tvoří způsobem, který přináleží pouze Jemu, což dokazuje použité sloveso *bárá*. „*Tohoto slovesa se nikdy neužívá o nějakém lidském tvůrčím díle a u božího stvoření se nikdy neuvádí, z čeho Bůh stvořil.*“¹⁸ Slovo *bárá* tak odkazuje na tvoření z *ničeho* (*creatio ex nihilo*¹⁹), bez materiálu, bez hmoty, bez pralátky, bez nástrojů, bez prostředků. Bůh tvoří z panujícího chaosu, resp. Bůh sám je původcem a zdrojem všeho stvoření.

Genesis představuje Boha jako Boha konajícího, Boha, který chce (přeje si) tvořit, Boha, který se neskrývá světu, sklání se ke stvoření, utváří ho a pečuje o ně. A to vše svým mocným slovem. Léon-Dufour²⁰ zmiňuje i pravděpodobnost, že jméno Jahve mohlo zpočátku vyjadřovat přímo děj, Boží jednání, doslova: „*Ten, který činí (dává) bytí*“.

„*I řekl Bůh...*“ (Gn 1,3), použité sloveso *amar*, znamenající „říkat“ (ve smyslu oznamovat, sdělovat), naznačuje, že Bohu stačilo pouze vyslovit svůj úmysl, aby se vše dalo do pohybu.²¹ „*I řekl Bůh...*“ a Boží slovo proměňuje chaos v řád a vnáší do vznikajícího světa světlo, které je tolik důležité pro život všech tvorů. Z nekonečných vod vyzvedá zemi a její nehostinnost mizí s říční závlahou. „*I řekl Bůh...*“ a země se zazelená, začne plodit a různorodé druhy zvířat nacházejí domov na souši, ve vodě i ve vzduchu. Na závěr svého působení se Bůh, Dárce života, rozhodne stvořit člověka. „*Bůh sedmkrát prohlašuje, že to, co stvořil, je ‚dobré‘ [...]. Každá část Božího stvoření dokonale naplnila jeho vůli a záměr. Bůh stvořil svět tak, aby odrážel jeho slávu a byl místem, kde by se s lidstvem mohl dělit o svou radost a život.*“²²

¹⁸ BÍČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona I.* Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989, s. 315.

¹⁹ DOUGLAS, J. D., ed. *Nový biblický slovník.* 2. vyd. Praha: Návrat domů, 009. ISBN 978-80-7255-193-4, s. 974.

²⁰ LÉON-DUFOUR, Xavier, ed. *Slovník biblické teologie.* Vyd. 2. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1127-7, s. 480.

²¹ Heller, 1992, s. 31.

²² STAMPS, ADAMS, 2009, s. 24.

3. Stvoření člověka

Šestého dne stvoření dochází k další klíčové události – ke stvoření člověka. Ten se „rodí“ do naprosté závislosti na Bohu, jelikož se rodí do světa, který vytvořil Bůh, a rodí se do vztahu člověk-Bůh. Člověk bez Boha nemůže existovat. „*Člověk bez Boha je nesrozumitelný.*“²³ Ukazuje se, že Bůh připravuje a tvoří svět pro člověka, který je zasazen do zahrady Eden. Člověku je tak dán k životu dobrý svět – je-li celé stvoření dobré a má svůj účel, cíl a smysl, platí to i o člověku, protože vše je stvořeno dokonalým Bohem. Člověk tak vstupuje do vzniklého světa (a do života) s danou cestou, daným posláním, daným smyslem. Člověk je vytvořený pro vztah s Bohem a také pro vztah se stvořením (stvořeným světem). Vztah s Bohem může člověk navázat jen díky tomu, že Bůh stvořil člověka jako svůj obraz. Vztah se stvořením určuje člověku jeho poslání – dostává od Boha pověření stát se správcem Božího díla. Bůh také zřetelně seznamuje člověka s tím, že nebyl stvořen sám pro sebe, má hledat společenství a žít v něm.

Boží přístup k člověku nám naznačuje, že „*člověk je středem stvoření, středem vesmíru. Biblický vesmír nebyl nikdy geocentrický, jak se tradičně vyčítá minulým dobám, nýbrž vždy antropocentrický.*“²⁴ Současně tušíme, že poslání být Božím obrazem a též správcem stvoření přináší člověku nejen značné povinnosti a odpovědnost před Boží tváří, ale i jistotu lidské důstojnosti a nezadatelná (lidská) práva.²⁵ Přesto však člověk nesmí zapomínat, že země (stvořený svět) není jeho majetek, nepatří mu – vše patří pouze Bohu. A samozřejmě i člověk patří Bohu, ne sám sobě.

²³ DUKA, Dominik. *Zápas o člověka: nástin biblické antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-148-3, s. 65.

²⁴ TAMTÉŽ, s. 69.

²⁵ Zvěřina, 1994, s. 411.

3.1 Výklad Gn 1,26–31

I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“ Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.“ Bůh také řekl: „Hle, dal jsem vám na celé zemi každou bylinu nesoucí semena i každý strom, na němž rostou plody se semeny. To budete mít za pokrm. Veškeré zemské zvíře i všemu nebeskému ptactvu a všemu, co se plazí po zemi, v čem je živá duše, dal jsem za pokrm veškerou zelenou bylinu.“ A stalo se tak. Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré. Byl večer a bylo jitro, den šestý.

3.1.1 Učiňme člověka

„I řekl Bůh: ‚Učiňme člověka...‘“ (Gn 1,26) Bůh hovoří k sobě samému a zdůrazňuje svůj další záměr – hodlá osobně stvořit člověka, osobně se vkládá do procesu a koná sám (v protikladu s dříve užitými neosobními imperativy, např. „Buď...“ nebo „Buďte...“). Bůh tímto svým prologem odhaluje, že zná člověka ještě dříve, než jej stvořil²⁶. Ani stvoření člověka tak není náhodným nebo experimentálním činem, ale sledování předem zvoleného cíle.

Nápadným rysem je užití množného čísla („Učiňme...“). Oproti kosmogonickým tradicím okolních národů je v izraelském pojetí vyloučené, aby množné číslo naznačovalo přítomnost dalších bohů nebo božstev (Hospodin je jediný a svrchovaný Pán a Stvořitel světa). Plurál tak může poukazovat jednak na užití tzv. královského nebo zvažujícího plurálu, jednak na naprostou plnost Božího bytí, která Bohu umožňuje, aby sám před sebou a sám v sobě vystupoval, rozmýšlel a jednal i jako více osob. Dále může užití množného čísla napovídat,

²⁶ MILFAIT, René. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2012. ISBN 978-80-86057-78-1, s. 70.

že Bůh je nezměrný a pro člověka naprosto neuchopitelný, tudíž i Boží uvažování, rozmlouvání a mluvení se odlišuje od toho lidského. Ono Boží „*Učiniťme člověka...*“ by pak bylo kvalitativním zdůrazněním, nikoli kvantitativním.²⁷

Zastavme se i u termínu člověk. Tím není míněna konkrétní osoba, jeden určitý člověk, ale zástupně všichni lidé. Učinit člověka znamená učinit lidi, lidstvo. Bůh neuvažuje v rovině jednoho jediného jedince, který by jej uctíval a *sloužil* mu. Bůh zde chce stvořit člověka jako lidské pokolení. Třebaže se použité hebrejské slovo *adám* ujalo jako vlastní jméno prvního člověka (Adam), jeho význam koresponduje s českým hromadným jménem lidstvo, příp. lidská bytost, člověk v obecném slova smyslu, živočišný druh.²⁸

Stvoření člověka také odpovídá na otázku: Proč Bůh stvořil svět? Ano, byl to Boží záměr, ale Bůh netvoří svět pro sebe, tvoří jej pro člověka. S příchodem člověka dostává stvoření světa svůj význam, svůj smysl.

3.1.2 Člověk jako Boží obraz (*imago Dei*)

„...*aby byl naším obrazem podle naší podoby.*“ (Gn 1,26) a „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.*“ (Gn 1,27) Důraz kladený na tuto informaci nám napovídá, že se jedná o velmi důležitou zprávu. Podstatou člověka je to, že je Božím obrazem. Člověk (a tedy každý lidský jedinec) byl stvořen Bohem jako jednotná, ucelená bytost, která je se svým Stvořitelem ve vzájemném vztahu. Pojem *obraz* připomíná člověku, jak blízko je ke svému Stvořiteli. Sokol²⁹ však upozorňuje, že Bible v žádném případě nepřipouští možnost konkrétní (fyzické) Boží

²⁷ ŽÁK, Vladislav. *Na počátku: Výklad knihy Genesis*. Praha: Evangelické nakladatelství, 1990. ISBN 80-85013-10-X, s. 30.; ADÁMEK, Jarolím. *Výklad prvních tří kapitol Geneze*. Praha: Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1970, s. 9; Beneš, 2010, s. 53.

²⁸ BIČ, Miloš et al. *Starý zákon: Překlad s výkladem*. Sv. 1, Genesis (První kniha Mojžíšova). 2. vyd. Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1978, s. 24.; Hochmann, 1989, s. 55.

²⁹ SOKOL, Jan. *Zůstat na zemi*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-900-3, s. 15.

podoby, kterou by člověk navíc mohl spatřit, na druhou stranu to, že je člověk Bohu blízký a v určitém ohledu i podobný, dokládá skutečnost, že Bůh může mluvit k člověku a člověk k Bohu neboli Bůh s člověkem nachází společnou řeč, společný komunikační kanál.

V textu se setkáváme s hebrejským termínem *celem*, který překládáme jako *obraz*. Ve Starém zákoně je tento termín používán ve smyslu *zpodobnění* bohů (božstev) uměleckým, tj. materiálním způsobem (malířství, sochařství apod.). Určité ztvárnění božstva tak zastupuje božstvo na zemi, zpřítomňuje je v jeho svatostánku, na jeho svatém místě. Pro izraelského člověka je toto myšlení známé z okolních kultur a náboženství, nicméně Izraelci jsou lid Hospodinův, který jim výslovně zakázal jakékoli snahy zobrazit si nebo zpodobnit svého Boha (Dt 5,8–9). Je možné, že užitím tohoto termínu chtěl autor zdůraznit, jak velký úkol leží před člověkem – být Božím obrazem. A jako modla zpřítomňuje božstvo ve svatyni, tak se člověk stává zástupcem Boha na zemi.³⁰

Beneš³¹ však poukazuje i na možnou souvislost mezi hebrejskými slovy *celem* (obraz) a *cel* (stín). Bůh by tak utvářel člověka ze svého stínu, resp. ve svém stínu. Je-li (metaforicky řečeno) člověk Božím stínem, znamená to, že je na Boha zcela odkázán. Bez Boha by nemohl být ani Boží stín.

Nezapomínejme však ani na druhé slovo: *podobu*, hebrejsky *demut*. Podobou se nemyslí fyzický vzhled nebo psychické fungování, ale člověk jako celek, jako jednotná (ucelená) osobnost. Zvěřina³² obě slova (*obraz* i *podoba*) neodděluje od sebe, svůj význam mají pospolu. Vykládají totiž vztah mezi Bohem a člověkem a vymezují člověku hranice.

³⁰ Žák, 1990, s. 30; PRUDKÝ, Martin. *Genesis I: 1,1-6,8: když na počátku Bůh řekl do tmy...* Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018. ISBN 978-80-7545-047-0, s. 119-120.

³¹ Beneš, 2010, s. 50.

³² Zvěřina, 1994, s. 398.

Člověk nebyl, není a nikdy nebude Bůh (a roven Bohu), mezi námi je propastný rozdíl. Ovšem navzdory té rozdílnosti, která pro nás činí Boha neuchopitelného a vzdáleného, On sám k nám přichází s úkolem – člověk se má stát pastýřem (správcem) stvoření, má se stát Božím partnerem, byť Bohu není roven. A také má být nositelem důstojnosti a slávy, které mu Bůh dal tím, že ho utvořil. Tato důstojnost a sláva vychází jen a pouze z toho, co člověka spojuje s Bohem, nejsou podmíněny ničím jiným – ani lidskými „zásluhami“. Nemůžeme si je zasloužit, vysloužit, koupit, ale ani o ně přijít, odebrat je či zrušit. Jsou univerzálně dány a platné pro každého člověka. *„Proto také lidé musejí mít ve vztahu k bližním stále na paměti, že byli stvořeni k obrazu Božímu. Urážka člověka je vlastně urážka Boha.“*³³

Člověk je jen maličko omezen, aby nebyl Bůh (Ž 8,5–7), aby nebyl totožný s Bohem, ale jinak mu přináležejí sláva, důstojnost i moc nad stvořeným světem (živým i neživým). Člověk tak získává spoluúčast na stvoření. Nezávázává však moc nad dalšími lidmi a jejich životy, jelikož každý člověk (bez výjimek) patří Bohu. A pro Boha je hodný důstojnosti a slávy každý jednotlivec bez ohledu na lidská měřítka (původ, barva pleti, národnost, vzdělání, ekonomická situace apod.). Každý člověk, každý lidský život je pro Boha hodnotný a cenný, a to z toho důvodu, že ho Bůh cíleně stvořil. Jinými slovy *„židovská a křesťanská antropologie chápe každého člověka ve světle stvoření jako jedinečnou, nenahraditelnou bytost, která má určitá práva. Její život je nedotknutelný. [...] Každý člověk má specifickou podstatu a vlastní určení: je milovaným Božím dítětem s neodnímatelnou důstojností, kterou mu vtiskl sám Bůh, jenž k němu má nezrušitelný vztah.“*³⁴

³³ COHEN, Abraham. *Talmud: (pro každého): historie, struktura a hlavní témata Talmudu*. Praha: Sefer, 2006. ISBN 80-85924-49-8, s. 107.

³⁴ ŠTICA, Petr. *Cizinec v tvých branách: biblické podněty pro etickou reflexi migrace*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-2419-8, s. 87.

Boha spojuje s člověkem silnější a hlubší pouto než s ostatním stvořením – Bůh navázal s člověkem vztah a umožnil, aby se spolu mohli dorozumívat, dala mu řeč. Douglas ³⁵ zároveň dodává, že Bůh člověka oslovuje blízkým a osobním „ty“. Oslovení „ty“ umožňuje vzájemné přiblížení, v němž se začíná utvářet vztah důvěry. Oslovení „ty“ vytváří prostor, v němž se jeden může otevírat druhému.

„Člověk,“ říká Milfait ³⁶, „je zde člověkem hlavně prostřednictvím toho, co má společného s Hospodinem Bohem. Je jako celý člověk partnerem Boha.“ Člověka utváří a formuje jeho vztah s Bohem – bez Boha (bez vztahu k Bohu) by člověk nebyl člověkem, protože právě v Bohu nachází své kořeny a v Bohu tkví smysl lidské existence. Bez Boha je člověk (celá jeho existence) nemožná. Důraz na blízký vztah, na provázanost lidské existence s Bohem, je v Bibli tak velký, že by nás nemělo překvapit, že tři první biblické kapitoly sledují vznik, prvotní utváření a formování tohoto vztahu. Člověk se seznamuje s tím, jak být Božím obrazem, tj. jak jednat a jak se chovat.

„Celý člověk je obraz Boží a tento obraz se nemůže ztratit; obrazně řečeno, člověk je syn Boží, ale může se stát i synem marnotratným.“ ³⁷ Základním rysem této marnotratnosti ³⁸ je odvrácení lidské tváře od Boha, svého Tvůrce a Otce. Z člověka, který naslouchá Bohu a je věren svému poslání být Božím obrazem, se stává ten, který zapomněl na své kořeny a zpřetrhává svá pouta s Bohem, stává se *mrtvým*.

³⁵ Douglas, 2009, s. 140.

³⁶ MILFAIT, 2012, s. 70.

³⁷ ADÁMEK, 1970, s. 10.

³⁸ Viz Podobenství o marnotratném synu (L 15,11-32)

3.1.3 Jako muže a ženu je stvořil a požehnal jim

Kněžský pramen je ve své zprávě o stvoření člověka jako muže a ženy poměrně stručný, ale shrnuje to nejpodstatnější. Bůh stvořil člověka (*adam*) nikoli bezpohlavně, ale jako svazek muže a ženy. Máme tedy člověka mužského a ženského, v hebrejském textu je přímo uvedeno, že Bůh stvořil člověka jako *samce (iš)* a *samici (iššá)*. „*Jsou to termíny, které vyjadřují sexuální párovost, jež souvisí s plozením dalších potomků.*“³⁹ Teprve když stojí muž a žena vedle sebe, je dokonán člověk. Člověk, to je pár, to je podvojnost, to je muž a žena. V Gn 5,2 se uvádí, že „*jako muže a ženu je [Bůh] stvořil, požehnal jim a v den, kdy je stvořil, dal jim jméno Adam (to je Člověk).*“ Oba, muž i žena, nesou jméno Adam, oba jsou člověk (člověkem).

Zároveň se z textu dozvídáme o rovnocenném postavení muže a ženy před Bohem a ve stvořitelském řádu. Oba jsou stvořeni k obrazu Božímu, oba jsou nositeli důstojnosti a slávy, oba jsou povoláni jako správci stvoření, oba mají stejnou zodpovědnost za svět, tudíž žádný významný rozdíl mezi nimi není. Tím by měl být uchráněn lidský rod od svárů a pokusů o dominanci jednoho pohlaví na úkor druhého. Naopak je v textu zdůrazněna jednota stvořeného lidstva.⁴⁰

Jako důležitý se pro člověka ukazuje i společenský rozměr života, třebaže v Kněžském pramenu není přímo zmíněn. Stejně jako Bůh utváří člověka, aby s ním navázal vztah, je i člověk (jako Boží obraz) předurčen, aby byl „*tvorem vztahu*“. „*Bohu nemůže odpovídat osamělý život, nýbrž pouze život v lidském společenství. Člověk je proto od počátku sociální bytostí. Směřuje k lidskému společenství a bytostně potřebuje pomoc.*“⁴¹

³⁹ PRUDKÝ, 2018, s. 122.

⁴⁰ Bič, 1978, s. 25.; Zvěřina, 1994, s. 407.

⁴¹ MOLTSMANN, Jürgen. *Bůh ve stvoření: ekologická nauka o stvoření*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-25-9, s. 177.

A v tento okamžik, kdy muž a žena vstupují do stvořeného světa, přichází Boží požehnání, které je do tohoto světa uvádí. Bůh zde poprvé přímo oslovuje člověka a Jeho prvním slovem je požehnání pro celý lidský život. Člověk se seznamuje se svým úkolem, se svým posláním. Požehnání je slavnostním završením stvoření – završením Božího stvořitelského díla, které z počátečního ničeho (*ex nihilo*) vzešlo v požehnaný svět, domov pro člověka. Nyní, kdy je svět připraven a má svůj řád, předává ho Bůh do lidské péče a žehná člověku jeho další kroky.

Samotné požehnání lze rozdělit na dvě části, kdy v první vybízí Bůh člověka k tomu, aby se rozmnožoval a naplnil zemi, a v druhé části člověku připomíná jeho úkol hospodáře celého stvoření.

Důraz na rozmnožování a plazení je odkazem pro budoucnost. Potomstvo představuje zajištění budoucnosti rodu, jeho přetrvání. Potomstvo je nadějí, že smrtí jednotlivce nezanikne celý rod.⁴²

V druhé části požehnání hovoří Bůh o podmanění si země (přesněji přeloženo: o podrobení země, její dobytí) a panování všemu živému (ovládnutí všeho živého). Pro to se ustálil termín *dominium terrae*. Neznamená to však, že celý svět byl vydán člověku v milost a nemilost. Naopak, člověk se stává Božím zástupcem na zemi, má střežit stvoření a pečovat o ně. Vše dostává k užívání, ale ne k zneužívání. Nejen že tu je země pro člověka, ale i člověk pro zemi. „Člověk nemá právo panováním ničit. Ale má být pastýřem stvoření [...], má být knězem stvoření. A podstata tohoto kněžského úřadu je zastupovat stvoření u Stvořitele a Stvořitele u stvoření.“⁴³

Ihned po požehnání oslovuje Bůh člověka podruhé a určuje jemu i veškeré zvíři potravu. Na konci šestého dne vidí Bůh, že vše co učinil a stvořil, je dobré – i člověk a jeho usazení ve světě. Vše bez výjimek.

⁴² PRUDKÝ, 2018, s. 125-126.

⁴³ HELLER, 1992, s. 32.

3.2 Výklad Gn 2,7.15–25

I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem. Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil. A Hospodin Bůh člověku přikázal: „Z každého stromu zahrady smíš jíst. Ze stromu poznání dobrého a zlého však nejez. V den, kdy bys z něho pojedl, propadneš smrti.“ I řekl Hospodin Bůh: „Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou.“ Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve. Člověk tedy pojmenoval všechna zvířata a nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř. Ale pro člověka se nenašla pomoc jemu rovná. I uvedl Hospodin Bůh na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z jeho žeber a uzavřel to místo masem. A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu. Člověk zvolal: „Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženu se nazývá, vždyť z muže vzata jest.“ Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem. Oba dva byli nazí, člověk i jeho žena, ale nestyděli se.

3.2.1 Člověk – prach ze země

Bůh tvoří člověka. Ten je nám představován jako *prach ze země*, není z prachu stvořen, on prachem je. Působí to velmi kontrastně, uvědomíme-li si, že člověk je nejen Božím obrazem (zdůraznění lidské velikosti, důstojnosti a slávy), ale zároveň i prachem (vystižení lidské křehkosti, slabosti, pomíjitelnosti i závislosti na Bohu). Sokol ⁴⁴ toto napětí ilustruje příhodným příběhem: *„Jeden chasidský příběh vypráví o starém rabínovi, za kterým přijde člověk a ptá se: ‚Co znamená být moudrý?‘ Rabín se ho zeptá: ‚Máš kabát s dvěma kapsami?‘ – ‚Mám.‘ – ‚Vezmi kus papíru, roztrhni ho na půl a do jedné kapsy si dej lístek: ‚Kvůli mně byl stvořen svět.‘ Na druhý napiš:*

⁴⁴ SOKOL, 2008, s. 23.

„Jsem jen prach a popel.“ A být moudrý znamená vytáhnout vždycky ten správný. “

Na jedné straně je člověk nositelem důstojnosti samotného Boha, na straně druhé je nic, naprosté nic, protože prach nemá žádné využití a je zcela zbytečný. Takový je člověk, nicotný a smrtelný: *„Prach jsi a v prach se navrátíš...“* (Gn 3,19), stejně tak: *„A prach se vrátí do země, kde byl, a duch se vrátí k Bohu, který jej dal.“* (Kaz 12,7)

Člověk (*adam*) se navrátí do země (*adama*). Celý život člověka je spjatý ze zemi – ze země (prachu) vzešel a k zemi ho neustále sráží jeho pozemská vzpoura, neposlušnost a touha být roven Bohu, až jednoho dne bude do země opět uložen. Adam, kterého Balabán ⁴⁵ výstižně nazývá *„zemákem ze země“*, náleží zemi. Je prachem, po němž se na zemi šlape a který rozfoukává i nepatrný závan větru.

A přece tento prach bere Bůh jako hrnčír do svých dlaní a formuje ho, což dokládá sloveso *jacar*, které se používá právě pro práci hrnčíře. Bůh tedy nejen člověka tvoří, ale přímo jej formuje, modeluje, dává člověku tvar, utváří ho. Natolik mu záleží na člověku a natolik mu chce být nablízku, že se jako hrnčír stará o podobu výsledné lidské nádoby. Bůh přistupuje k formování člověka s nebyvalou starostí a trpělivostí, která ještě více podtrhuje lidskou závislost na Bohu. Zajímavé ovšem je, že Bůh formuje člověka, tedy prach, třebaže prach je sám o sobě neformovatelný. I to je projev Boží moci a svrchovanosti. ⁴⁶

⁴⁵ BALABÁN, Milan. *Hebrejské člověkosloví*. Praha: Herrmann, 1996. ISBN 80-238-0460-X, s. 54.

⁴⁶ Bič, 1989, s. 247.; Bič, 1978, s. 30.; Zvěřina, 1994, s. 397-398.

3.2.2 Vdechnutí dechu života

Do zformovaného prachu vdechuje Bůh svůj dech a z prachu se stává „živý tvor“, „duše živá“, hebrejsky *nefeš* (řec. *psyche*). Bůh svým dechem dává člověku život, oživuje ho, resp. teprve Božím vdechnutím se z prachu dokončuje stvoření člověka, teprve nyní se prach stává člověkem.

*Nefeš „znamená život vázaný na tělo, živé tělo, živou bytost, která k něčemu směřuje a něco potřebuje, tělesnou nebo duševní touhu, člověk proto nemá nefeš, ale je nefeš.“*⁴⁷ Stejně tak i Beneš⁴⁸ poukazuje na to, že ač je člověk tvor z prachu, stal se Božím dechem živou duší – dokud člověk dýchá, žije. Přestane-li dýchat, umírá. Člověk se navrátí v prach a *nefeš* k Bohu.

Duše je tak vázána na proces dýchání – kde není dýchání, nemůže být život, a tedy ani živý tvor, živá duše. Můžeme proto společně s Dukou⁴⁹ označit duši jako „*princip života*“ (nikoli však jako jeho původce nebo zdroj, původcem života je Bůh, Boží dech, Boží Duch).

V rámci těla bývá duše umísťována do hrtanu nebo do krku/hrdla (souvislost s dýcháním). „*Dýchání jako nádech a výdech je v podstatě obrazem přijímání a odevzdávání. Život je na tomto principu založen, protože kdyby člověk neodevzdával, zemře, stejně jako zemře tehdy, když nebude přijímat.*“⁵⁰ Duše je v hebrejském pohledu natolik spjata se životem, že na mnohých místech Bible se oba termíny zcela ztotožňují.

To vše se naprosto odlišuje od našeho vnímání duše, které je ovlivněno řeckou filosofií. V řeckém myšlení se setkáváme s člověkem rozděleným na tělo a duši, kde duše bývá uzavřena ve vězení těla. Hebrejské myšlení však člověka vidí jako nedílný celek, a jak již bylo uvedeno výše – člověk je duše, on ji nevlastní, on duší je. „*Nejde totiž o představu ,duše‘ jako*

⁴⁷ MILFAIT, 2012, s. 111.

⁴⁸ Beneš, 2010, s. 61.

⁴⁹ Duka, 2007, s. 52.

⁵⁰ BENEŠ, 2010, s. 62.

samostatného principu vedle hmotného těla ve smyslu řeckých představ o psýché, nýbrž o oživenost těla, o život vůbec.“⁵¹ Termín duše tak označuje celého člověka.

Lidská duše vnímá výšiny i hlubiny života – prožívá radost, smutek, lásku, strach, hněv, nenávisť, vzrušení, lítost, bolest atd. Duše je tedy úzce spojena s naší emocionalitou. Vztahuje se k druhým lidem i k Bohu. Léon-Dufour⁵² zmiňuje i naši potřebnou péči o duši (je třeba ji chránit a střežit) a také ochotu nasadit ji až obětovat pro dobrou věc (pro přátele, pro své blízké atd.), vždyť máme Boží zaslíbení, že naše duše budou vyrvány ze spárů smrti a vzkříšeny (křesťanské pojetí).

Důležitá je i ta skutečnost, že živou duší jsou i ostatní tvorové, ostatní živočichové, ne pouze člověk. Každý živý tvor je *nefeš*. Rozdíl mezi člověkem a ostatními tvory spočívá v tom, že k člověku se sklonil sám Bůh a osobně do člověka život vdechl. To ještě více posiluje vazbu a vzájemný vztah mezi člověkem a Bohem. Bůh dal člověku život, Bůh člověka oživil. Boží dech činí člověka životem, činí ho živým člověkem.

3.2.3 Člověk v zahradě Eden

Poté co Bůh stvořil člověka (*adam*), vysadil zahradu Eden (česky *rozkoš, blaho, zahrada rozkoše*). Součástí zahrady jsou i strom života a strom poznání dobrého a zlého. Bůh uvádí člověka do zahrady, ale toho nečeká bezstarostný a zahálčivý život – úkolem člověka se stává hospodaření v zahradě a její střežení (stejně jako v Gn 1). Heller⁵³ připomíná, že zahrada se svými stromy a zdrojem pitné vody je symbolem života, opakem zahrady je poušť, která přináší smrt. Tím, že je člověk zasazen do zahrady, je zasazen do života. Ovšem zahrada potřebuje lidskou péči, bez péče se může (z)měnit

⁵¹ Bič, 1989, s. 248.

⁵² Léon-Dufour, 2003, s. 98.

⁵³ Heller, 1992, s. 34.

v poušti. Beneš ⁵⁴ uvádí, že „*starověkému člověku bylo známo, že zahrada má uzdravující vliv. Proto měl ideální svět ve starých dobách podobu zahrady [...]. Tento ideální svět, kterému my říkáme ráj, byl na samém počátku existence člověka.*“

Když je člověk uveden do zahrady, Hospodin mu dává za pokrm plody všech stromů v zahradě až na jednu výjimku – zakazuje člověku jíst ze stromu poznání, na němž roste pro člověka „*zakázané ovoce pro falešnou lidskou moudrost, která si chce přisvojit božskou schopnost ,poznání dobrého a zlého*‘.“⁵⁵ Jíst z tohoto stromu by znamenalo, že člověk sám sebe povýšil na úroveň svého Stvořitele. „*Strom poznání symbolizuje prostředky a metody, jimiž se člověk pokouší na vlastní pěst získat vládu nad dobrým a zlým, dispoziční právo na všechno, i na člověka a na Boha.*“⁵⁶ Ale poznání dobrého a zlého a soudit a rozsuzovat, co je dobré a co zlé, to přináleží pouze Bohu. Ten zde staví jasnou hranici mezi sebou a člověkem – Hospodin zdůrazňuje, že pokud by přesto z tohoto stromu člověk snědl plody, propadl by smrti.

Bůh vidí, že pro člověka není dobré, aby byl sám. Člověk byl stvořen pro život ve společenství, nikoli sám pro sebe, pro život v samotě, osamocení až osamělosti, bezmocnosti a bezradnosti. Heller ⁵⁷ nezapomíná doplnit, že „*samota svádí k soběstřednosti a sobectví*“. Člověk pro své životní poslání potřebuje kolem sebe další živé duše.

Proto Hospodin tvoří ze země zvířata a přivádí je k člověku, jenž má tu výsadu je pojmenovat. Člověk se podílí na díle stvoření, je to on, kdo nazývá všechnu zvířenu, sdílí s ní edenskou zahradu a začíná se o ni starat. Ale ukazuje se, že ani zvířata, ač jsou stejně jako člověk zformována Bohem ze země, nemohou být člověku rovnou a partnerskou pomocí.

⁵⁴ BENEŠ, 2010, s. 64.

⁵⁵ LÉON-DUFOUR, 2003, s. 479.

⁵⁶ BIČ, 1978, s. 37.

⁵⁷ HELLER, 1992, s. 35.

3.2.4 Člověk a žena

Kde však rovnou pomoc pro člověka hledat, kde ji nalézt? „*Tato pomoc má být prodlouženou rukou od Boha k člověku a v lásce i rukou vztaženou k Bohu.*“⁵⁸ Bůh tedy přivádí na člověka mrákotu (heb. *tardéma*). Mrákota není anestezií, ani narkózou, je to stav, kdy člověk není schopen jasného vnímání, má zastřené vědomí – tento termín se vyskytuje v Bibli na více místech, užívá se zvláště tehdy, kdy dochází k velmi blízké zkušenosti s Bohem, kdy se Bůh k člověku natolik přiblíží, že lidské smysly ztrácejí na své ostrosti a vnímavosti.⁵⁹ Je to Bůh, kdo tvoří člověku pomoc jemu rovnou. Člověk sám se o to nijak nezasloužil. Bůh ji netvoří z prachu ani ze země, ale z mužova žebra. „*Existuje hebrejská tradice, že to nemohla být ani noha ani hlava, nýbrž to muselo být právě žebro. Žebro je blízké srdci.*“⁶⁰

Bůh stvořil z člověka a pro člověka další lidskou bytost. A právě až tato další lidská bytost vytrhuje člověka z jeho osamělosti – když Bůh přivede stvořenou ženu k člověku, on ji poznává, je mu povědomá, je jako on. Člověk radostně zvolává, že žena je kost z jeho kostí, tělo z jeho těla, a dává tím najevo, jak blízcí si se ženou jsou. Onu blízkost, onen svazek stvrzuje člověk tím, že ženu nazve slovem *išša*, protože je vzata z muže (*iš*) – „*pojmenováním své ženy dává Adam jméno i sobě samému: Před Evou už není prostě Adamem, ale stává se iš a ona je iššah. Uvnitř stvoření činí žena z muže svého manžela a tím jej naplňuje.*“⁶¹ Eva (jak člověk svou ženu v Gn 3,20 pojmenuje) znamená *matka všech živých*.

Vraťme se však ještě k termínu *išša*, *ten* se velmi těžko překládá, pro toto slovo nemáme v češtině přesný ekvivalent – v českém ekumenickém překladu se setkáváme se slovem *mužena*, v kralickém podání s *mužatkou*. Nejde zde o nic jiného než o vyjádření stejnorodosti muže a ženy. Oba jsou

⁵⁸ ŽÁK, 1990, s. 46.

⁵⁹ Prudký, 2018, s. 175.

⁶⁰ HELLER, 1992, s. 37.

⁶¹ LÉON-DUFOUR, 2003, s. 639.

nyní člověk, oba jsou si rovni. A co více – patří k sobě. Žena není otrokyní člověka (muže), jeho kořistí, jeho poddanou, ona je člověku dána jako dar, který jediný ho může vytrhnout samotě. Je mu natolik blízká (vždyť je kostí z jeho kostí a tělem z jeho těla!), že nese stejnou důstojnost a slávu, jakou se dostalo od Boha (prvnímu) člověku. V ženě tak muž nalézá pomoc sobě rovnou, nalézá v ní svůj protějšek, nalézá v ní i kousek sebe sama.

Oba mají spolu žít, být si vzájemně oporou, sdílet se a mají spolu tvořit tak blízký a důvěrný partnerský vztah, že muž i žena opustí pro svého partnera své rodiče a založí spolu novou rodinu. I tehdy však nesmí zapomínat na svého Boha a své poslání – být Božím obrazem. A Božím obrazem mohou být jediné tehdy, budou-li naslouchat svému Stvořiteli. Bůh zastřešuje partnerský svazek muže a ženy. Neboli *„člověk se představuje jako dialogická bytost, která existuje ve vztahu ke svému osobnímu protějšku, v zodpovědnosti před stvořitelem a v tom, že je bližním.“*⁶²

Zmínka o tom, že oba byli nazí, ale nestyděli se, nesouvisí nijak se sexualitou, nýbrž označuje jejich stav bez viny a bez hříchu. Nemuseli jeden před druhým nic skrývat, protože hřích ještě nevstoupil do jejich života. Stále žijí v sounáležitosti s Božím řádem a svým posláním. To je velmi důležité.

3.3 Pád člověka (Gn 3)

Pro potřeby této práce se na chvíli zastavme i u 3. kapitoly Genesis (Příloha č. 1), která je v ekumenickém překladu výstižně nadepsána: „Vzpoura člověka proti Stvořiteli“. Události této kapitoly totiž zásadně poznamenají lidský život, protože mezi člověka a Boha vstupuje hřích. Ten můžeme definovat jako minutí se cílem, sejítí z cesty nebo *„odpadnutí od něčeho, co*

⁶² MILFAIT, 2012, s. 120.

dříve existovalo a bylo dobré. Je to převrácení Božích záměrů s lidstvem.“⁶³ Léon-Dufour⁶⁴ označuje prvotní hřích jako lidskou neposlušnost a vědomé porušení Božího řádu. Migliore⁶⁵ zdůrazňuje, že *„hřích je v první řadě rozbití vztahu s Bohem.“* Heller⁶⁶ (podle svých slov) úmyslně nerozlišuje úlohu a míru provinění ženy a muže a hovoří obecně o člověku. Byl to člověk, kdo ochotně a bez zábran rozmlouvá s hadem (ďáblem) a nechá se zlákat vidinou nezávislosti a vševědoucnosti, tj. „být (jako) Bůh“.

*„Člověk byl postaven na cestu víry, měl se spolehnout na živou Pravdu a plně důvěřovat v ujištění božího slova. Důvěřovat – to znamená jít přímo k tomu, komu důvěřujeme.“*⁶⁷ Člověk se ale svobodně a dobrovolně rozhodl postavit se Bohu. Chtěl sám rozhodovat o tom, co je k životu a co k smrti, co je dobré a co zlé. Jednal za Hospodinovými zády, začal pochybovat o Jeho dobrotě a uvěřil hadu, že Bůh upírá člověku právo být jako On, být jako Bůh. Chtěl všechno (i to, co mu nepřínáleží) a nárokoval si božství a bohorovnost.

Člověk se tedy nechal přesvědčit hadem, začal pochybovat o Boží pravdě a okusil ovoce ze stromu poznání. *„Důsledek toho je, že před ním jako horizont dříve nespátřený vyvstane jeho ohraničenost. Teprve když člověk nárokuje neohraničenost, rozpoznává ohraničenost. Smrt nám odhaluje, že nejsme božští. A je to teprve naše touha po božství nebo po svémocné věčnosti, která činí smrt hroznou. Ten, kdo nárokuje život bez hranic, nemůže se vyrovnat se smrtí.“*⁶⁸

⁶³ BOICE, James Montgomery. *Základy křesťanské víry*. Praha: Návrat domů, 1999. ISBN 80-7255-005-5, s. 162.

⁶⁴ Léon-Dufour, 2003, s. 128.

⁶⁵ MIGLIORE, Daniel L. *Víra usilující rozumět: úvod do křesťanské teologie*. Jihlava: Mlým, 2009. ISBN 978-80-86498-33-1, s. 153.

⁶⁶ Heller, 1992, s. 35.

⁶⁷ BALABÁN, 1996, s. 89.

⁶⁸ HELLER, 1992, s. 35.

Ihned se oběma otevřely oči a poznali změnu – uvědomili si, že jsou nazí. Velmi výstižně tuto situaci popsal Prudký ⁶⁹: *„Prozřeli nikoli k nadšenému úžasu, že jsou jako bohové, nýbrž k zahanbujícímu poznání, že jsou nedůstojnými naháči.“* Náhle se objevilo něco, co chtěli skrýt. Jejich svědomí je vedlo k potřebě zakrýt svůj hřích a pokouší se schovat i před samotným Bohem. Bůh hledá člověka v zahradě, protože jej stvořil ke vztahu, ale člověk se skrývá. Na Boží pečující zavolání odpovídá člověk se strachem. Člověk se začíná Boha bát, protože si je vědom svého přestoupení, za něž mu hrozí smrt. Toto své přestoupení však odmítá před Bohem přijmout – Adam svaluje vinu nejprve na Evu, poté na Boha, který mu ji přivedl, zatímco Eva označuje za viníka hada. *„Tam, kde je hřích, nemohou být lidé solidární. I když vědí, že jejich společným údělem je zahynutí, snaží se alespoň na úkor druhých své zahynutí oddálit co nejvíc. Hřích nezná sebeobět pro druhé. Hřích všechno rozkládá nedůvěrou, zlobou, sobectvím.“* ⁷⁰ Mezi muže a ženu vstupuje první svár. S rozbitím vztahu mezi člověkem a Bohem přichází i rozbití vztahu mezi mužem a ženou.

Had, pokušitel, je pro svůj podlý čin odsouzen k věčnému plazení po zemi a s člověkem se stanou nesmiřitelnými nepřáteli. S člověkem však Bůh zůstává – i navzdory lidské revoltě. Ovšem situace člověka se značně změní. Do lidského života vstupují trápení a soužení (a také smrt). Žena bude zakoušet porodní bolesti a trápení a nenaplněnou tužbu po svém muži. Následně je Bohem pro mužovu neposlušnost prokleta země – ta země, z níž člověk vzešel a která mu měla dávat obživu. I nadále z ní bude jíst, ale v potu své tváře a ve velké námaze, a to až do doby, kdy se do ní sám opět navrátí.

Třetí kapitola se uzavírá tím, že Bůh se i nyní stará o muže a ženu a utvoří jim kožené suknice namísto jejich provizorních fíkových listů – zahalí tak jejich nahotu (i jejich vinu) a dá jim *„možnost setkávání*

⁶⁹ PRUDKÝ, 2018, s. 204.

⁷⁰ ŽÁK, 1990, s. 57.

a komunikace – jak sociálního mezilidského kontaktu bez studu a hanby, tak setkávání s Bohem, zejm. účast na bohoslužbě.“ ⁷¹

Podle Božích slov může člověk nyní rozlišovat mezi dobrým a zlým, ale člověk je již poznamenán hříchem, proto mu Bůh zabraňuje přístup ke stromu (věčného) života. Bůh tedy vyhání člověka ze zahrady v Edenu a zabrání mu do ní přístup cherubínskou stráží. Muž a žena jsou jednak vzdáleni Bohu (vytrženi a vyhnáni z Jeho zahrady, kde měli svůj počáteční domov), jednak odkázáni na svou práci a píli, aby se lopotně užívali ze země, která na ně samotné jednoho dne čeká, protože prachem jsou a v prach se navrátí.

To vše nám připomíná, že člověk není vlastníkem svého života (tím je výhradně Bůh), člověk je *pouze* obdarovaný životem, kterým zdánlivě vládne, ale ve skutečnosti si jej sám nemůže prodloužit ani o píd. Každý člověk je zodpovědný za svá rozhodnutí, která mu ovlivňují a usměřňují cestu mezi narozením a smrtí.

⁷¹ PRUDKÝ, 2018, s. 222.

4. Novozákonní pohled na člověka

Narušení vztahu mezi člověkem a Bohem prvotním hříchem mělo pro člověka nedozírné následky, které prostupují celým Starým zákonem jako hledání cesty Boha k člověku a člověka k Bohu. Toto hledání a očekávání smíru vyústilo v Novém zákoně v narození Ježíše, jehož křesťané vyznávají jako Židy vyhlášeného Mesiáše (heb. *mašíach*, tj. *Kristus*, to jest *Pomazaný*). Mesiáš měl být tím, kdo narovná pokřivenou cestu mezi člověkem a Bohem. Ježíš, Syn Boží, Syn Stvořitele, stojí na samém vrcholu stvoření – jím se stvořitelský akt nejen završí, ale také se očistí od hříchu. „*Když tedy mluvíme o Kristu a jeho úloze ve stvořeném světě, přecházíme nepozorovaně od jeho činnosti ve stvoření k jeho úloze v eschatologickém obnovení všeho; stvoření a vykoupení zde mají společný bod: jsme dílem Božím, stvořeným v Ježíši Kristu, abychom konali dobré skutky (Ef 2,10).*“⁷² Obdobně to zmiňuje i Boublík,⁷³ podle něhož dochází v Novém zákoně k propojení příběhu člověka s Ježíšem.

Proto nás nepřekvapí, že v Novém zákoně se obraz Boží (*imago Dei*) zaměřuje spíše na Krista. Kristocentrický model je typický pro apoštola Pavla, podle něhož je pravým a dokonalým obrazem Božím pouze Ježíš Kristus (Ko 1,15–16). Před člověkem vyvstává úkol, aby rostl do Ježíšovy podoby (*imago Christi*), aby rostl v Kristu, a tím i v Božím obrazu. Pročez následovat Ježíše znamená obléci si Krista (Ga 3,27; Ko 3,9–10; Ef 4,24). „*Kristus se stává dokonalým obrazem Otce ve svém zmrtvýchvstání a ve věčném oslavení, protože jenom v tomto ,druhém stvoření‘ se v Kristu dokonale zjevuje Otcova láska.*“⁷⁴ V Ježíši tak můžeme zahlédnout skutečné lidství a naplnění našeho

⁷² LÉON-DUFOUR, 2003, s. 482.

⁷³ BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-490-3, s. 35.

⁷⁴ TAMTÉŽ, 2001, s. 69.

poslání: být obrazem Božím, být správcem stvoření a žít ve společenství druhých. Ježíš jako pravý obraz Boží vede člověka k pochopení sebe sama a smyslu své existence a odpovídá na otázku, co to znamená být plně člověkem.

Štica ⁷⁵ shrnuje celou biblickou antropologii termínem „*člověk stvořený k obrazu Božímu a vykoupený Kristem*“ a dodává, že „*Boží obraz v člověku má dynamický charakter: je k němu třeba dozrát či ‚proměnit se‘, projevuje se jako úkol a zaslíbení, které se má realizovat především následováním Kristovy lásky ke všem lidem bez rozdílu.*“ Tato proměna začíná osobním obrácením (řec. *metanoia*), kdy se člověk rozhodne navrátit se na Boží cestu z cesty hříchu čili je to osobní rozhodnutí pro Krista a přijmutí a vyznání skutečnosti, že „*Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný.*“ (J 3,16)

To vše vychází z principu milosti, která je jedním ze stěžejních novozákonních témat (především u apoštola Pavla), ale nutno dodat, že milost (Boží milost) nebyla cizí ani starozákonní tradici, což dokazuje i Hospodinova neutuchající péče o člověka a vyvolený lid, s nímž uzavřel smlouvu a dal mu mnohá zaslíbení. ⁷⁶ Princip milosti spočívá v tom, že Bůh v Kristu vzal na sebe veškerý hřích a přestoupení člověka a svou obětí na kříži přebíjí smrt, která sice nadále zůstává přítomna v lidském životě, ale není již tou poslední kapitolou. Ježíšova oběť otevírá bránu nejen k odpuštění, očištění a osvobození, ale i k narovnání vztahu mezi člověkem a Bohem. „*V utrpení Ježíše Krista se také ukazuje člověk jako obraz a podobenství Boha v propasti opuštěnosti, hříchu a smrti, což ale zase znamená, že už neexistuje situace a propast lidské existence, v níž by nebylo možné zastihnout a dosáhnout imago Dei.*“ ⁷⁷ Neexistuje situace, ve které by člověk přestal být Božím

⁷⁵ ŠTICA, 2010, s. 90.

⁷⁶ Boublík, 2001, s. 137.

⁷⁷ MILFAIT, 2012, s. 87.

stvořením, jež je obdarováno specifickým úkolem a posláním – být Božím obrazem. To zároveň vylučuje i možnost ztratit svou lidskou důstojnost nebo jí být zbaven. Žádná životní situace, ať je jakkoli pokroucená nebo zahanbující, nemůže odejmout člověku status „toho, který byl zformován Bohem“.

*„Bůh svěřil na počátku svět Adamovi a učinil z něj hlavu lidského rodu. Na konci času vstupuje do dějin vtělený Syn Boží jako nový Adam (1 Kor 15,21.45; Řm 5,12.18).“*⁷⁸ A tento nový Adam (zvláště pak jeho zástupná oběť za lidský hřích a vzkříšení z mrtvých) dává tomu, kdo Krista přijme a rozhodne se navrátit na Boží cestu, pojmenování „nové stvoření“. Toto nové stvoření se nechává vést Duchem, seslaným o Letnicích, aby se co nejvíce podobalo samotnému Kristu, a tím i samotnému Bohu. Každý člověk se může stát oním novým stvořením, které se podle Ježíšova příkladu obrací k druhým lidem a jedná s nimi v souladu s jejich důstojností. Člověk je sám za sebe postaven před rozhodnutí, zda přijme od Boha odpuštění a zda se nechá Božím Duchem proměňovat do Bohem zamýšlené podoby člověka.

Zvěřina⁷⁹ shrnuje novozákonní pohled na člověka následovně: *„Křesťanský obraz člověka zahrnuje jeho důstojnost i omezení, milost i hřích, spásu a nového člověka. Obsahuje minulost (stvoření), přítomnost (život v Božím i lidském společenství), budoucnost (eschatologické naplňování a budoucí slávu).“*

⁷⁸ LÉON-DUFOUR, 2003, s. 482.

⁷⁹ ZVĚŘINA, 1994, s. 405.

5. Člověk jako jednota

Mezi základní termíny biblické antropologie (a s některými jsme se již v této práci setkali) patří: tělo, duše, duch a srdce. Bible nepojímá člověka jako soubor jednotlivých složek (tedy dualismus těla a duše, hmotného a nehmotného světa), ale hledí na něj jako na celek. Toto celostní pojetí pracuje s člověkem zasazeným do určitého časového a prostorového kontextu, v němž se pohybuje a žije a do něhož vstupuje i Bůh, otevřený pro vztah s člověkem. Moltmann ⁸⁰ píše, že člověk se ve starozákonní tradici „*prožívá jako v určitých dějinách Boha.*“ A dále pokračuje, že člověk je součástí Boží historie, byl Bohem stvořen, Bohem povolán, Bohem osvobozen z otroctví a dostal Boží zaslíbení spásy. To se netýká pouze některé lidské části (např. duše), ale člověka celistvého, člověka jako celku.

Navíc ony jednotlivé aspekty člověka spolu úzce souvisí a vzájemně se ovlivňují. „*[Člověk] má duši v míře, v jaké je oživován životadárným duchem, a jeho tělo poukazuje na jeho pomíjitelnost. Duch znamená jeho schopnost obrátit se k Bohu, zatímco tělo mu umožňuje vnějškové vyjádření.*“⁸¹ A přece se jedná o jednotnou existenci člověka, která je podle Bible zformována a povolána k životu Bohem. Nyní se na jednotlivé aspekty podíváme blíže.

5.1 Tělo

Zatímco řecké myšlení spatřuje v těle vězení, které brání duši k rozletu, a je vnímáno až negativně (jako protipól duše), v biblickém myšlení je tělo součástí stvoření, bylo utvořeno samotným Bohem. Duka ⁸² zdůrazňuje, že v těle žil i Ježíš Kristus, Boží Syn. Stejně tak je důležité zmínit, že člověk ve starozákonní tradici tělo nemá, ale tělo je (Gn 6,3).

⁸⁰ MOLTSMANN, 1999, s. 201.

⁸¹ LÉON-DUFOUR, 2003, s. 68.

⁸² Duka, 2007, s. 61.

Ve Starém zákoně se pro tělo nejčastěji používá hebrejské slovo *basar*, které jednak znamená maso, jednak tělo jako celek. Zároveň v některých případech připomíná i lidskou pomíjivost, dočasnost, nedokonalost a slabost (Gn 6,3; Ž 78,39; Iz 31,3). V tom můžeme zahlédnout náznak, že tělo má sklon k hříchu a je ohroženo tím, že podlehne momentálním svodům.⁸³ Ale ani tak si tělo nezaslouží, aby se k němu přistupovalo s pohrdáním a odmítáním. Tělo je součástí lidské přirozenosti, součástí celku, součástí celistvého člověka. Odmítáním a zavrhováním těla bychom zavrhovali Bohem zformovaného člověka i jeho lidskou důstojnost.

Tělo může znamenat i celého člověka (člověka jako osobu), „*to vede k představě vzájemného spojení jednoho člověka s druhým. Muž a žena jsou jedno tělo*“ (Gn 2,24). Člověk tedy může snadno říct o svých příbuzných „ *jsem vaše krev a vaše tělo*“ (Sd 9,2).“⁸⁴ Tělo také poukazuje na společný základ, na podstatu konkrétního tvora a umožňuje se podle něho identifikovat (jako příklad nám může posloužit Adamovo radostné zvolání při spatření Evy).⁸⁵ Balabán⁸⁶ dodává, že právě to nás má vést k solidaritě, všímavosti a vstřícnosti směrem k druhému člověku, protože pouze ve vzájemné blízkosti a podpoře dochází naše srdce pokoje.

Blízkost těla a duše ilustruje i to, že tělo prožívá naše emoce, tužby i myšlenkové pochody – raduje se, strachuje, úpí, touží, volá apod. (např. Ž 16,19; Ž 119,120; Jb 14,22). Stejně tak i některé části těla (oko, ruka, paže, noha, srdce, ledví atd.) nesou určitý prvek psychologizace a metaforizace (např. Iz 52,7; Ž 73,7).⁸⁷

⁸³ Zvěřina, 1994, s. 400.; Milfait, 2012, s. 111.; Duka, 2007, s. 62.

⁸⁴ DOUGLAS, 2009, s. 1024.

⁸⁵ Léon-Dufour, 2003, s. 513.

⁸⁶ BALABÁN, Milan. Tělo ve Starém zákoně. *Religio: revue pro religionistiku*. Brno: Česká společnost pro studium náboženství, 1998, roč. 6, č. 2, s. 147-156. ISSN 1210-3640, s. 149.

⁸⁷ Tamtéž, s. 148-149.

Současně je tělo připomínkou našeho původu a počátku – jsme spjatí se zemí a životem na ní, jsme pozemšťané. Beinert ⁸⁸ to vyjadřuje větou: „*Člověk je tvor zakotvený ve světě, slabý a smrtelný jako všichni ostatní.*“ Proto není v našich silách a možnostech stát se „nebešťanem“. Až díky Ježíši Kristu dostalo naše smrtelné pozemské tělo příslib, že bude proměněno v tělo nebeské, tělo Kristovo.

Tím se dostáváme k tomu, jak je vnímáno tělo v Novém zákoně. Zde nalezneme pro tělo dva řecké termíny: *sarx* (který se převážně překrývá se starozákonním *basar* čili maso) a *sóma* (ve smyslu tělo, osoba, člověk, sbor, soubor). Když se Ježíš stal tělem, stal se celým člověkem, proto je užito *sarx*, ale jinak apoštol Pavel píše o Kristově tělu jako o *sóma*. Slovo *sarx* stojí u Pavla proti duchu (Duchu), tento dualismus je však v rovině morální (staré a nové stvoření, starý a nový člověk v nás), nikoli dualismus v tělesně-duševní rovině. ⁸⁹ „*Sarx*‘ se stává symbolem hříchu, jemuž člověk propadl. *‘Být v těle‘ je protiklad k životu v Kristu, v Duchu (Řím 8,9; 8,1; Ef 2,13). [...]* Transcendentní rozměr lidského těla, který je vlastní biblickému obrazu člověka, je postaven na výrazu *sóma*.“ ⁹⁰

Apoštol Pavel ve svých listech popisuje zápasy mezi tělem smrtelným (pozemským, *sarx*) a tělem vykoupeným (*sóma*) a nabádá křesťany, aby nepodléhali tělu a nebyli otroky hříchu (Ga 5,19–21), protože jejich tělo je chrámem Ducha a již nepatří sami sobě (1 K 6, 19).

Novozákonní náhled na tělo shrnuje Zvěřina ⁹¹ tímto způsobem: „*Tělo je tedy člověk hříšný, ale vykoupený, oživovaný Duchem, který odložil starého člověka, je údem Kristova těla a s ním i bude vzkříšen k věčnému životu – podoben Kristu.*“

⁸⁸ BEINERT, 2012, s. 215.

⁸⁹ Zvěřina, 1994, s. 401.

⁹⁰ DUKA, 2007, s. 63-64.

⁹¹ ZVĚŘINA, 1994, s. 401.

5.2 Duše

O duši jsme již pojednávali v samostatném oddílu 3.2.2 (Vdechnutí dechu života), proto nyní jen krátce. Duše (*nefes*) činí člověka živým tvorem. A stejně jako u těla i u duše platí, že člověk nemá duši, ale je duší. Kde tělo umírá, zaniká i *nefes*. Duše bývá spojována s dýcháním – dokud dýcháme, žijeme. Dokud žijeme, jsme *nefes* (Milfait ⁹² dodává, že duše sama o sobě nemůže být bez těla). Zatímco duše je základní projev našeho života, jejím oživujícím prvkem je Bůh, Boží Duch.

V Novém zákoně se setkáváme se slovem *psyche*, kdy se jeho použití týká situací, které pojednávají např. o člověku jako osobě nebo o smrtelnosti života (Mt 10,39; L 21,19), významově pak duše mnohdy znamená přímo život. Duše může být vnímaná jako „nižší“ (vitální) forma duševního/duchovního aspektu člověka, kdežto duch (heb. *ruach*, řec. *pneuma*) se nahlíží jako forma „vyšší“ (náboženská). ⁹³ Rozdíl mezi duší a duchem v křesťanském myšlení „*umožňuje představu člověka, který sice žije, ale kterému schází duch (Jud 19), takže znovu upadá z duchovní úrovně na pozemskou přesto, že se mu dostalo křtem účasti na Duchu (1 Kor 2,14; 15,44).*“⁹⁴

5.3 Duch

Heller ⁹⁵ říká, že „*člověka nedělá člověkem něco, co má v sobě, nýbrž jeho vztah k Bohu.*“ Je to právě duch, Boží Duch (heb. *ruach*), který oživuje lidské tělo, aby se stalo živou duší, a zároveň se vztahuje k Bohu. Nejenže duch utváří duchovní aspekt člověka (utváří nás jako duchovní bytosti), on dokonce představuje středobod našeho duchovního života, kde se setkáváme

⁹² Milfait, 2012, s. 111.

⁹³ Douglas, 2009, s. 190.; Boublík, 2001, s. 61.

⁹⁴ LÉON-DUFOUR, 2003, s. 99.

⁹⁵ HELLER, 1992, s. 34.

s Bohem. Duka ⁹⁶ dodává, že je to právě duch, Boží Duch do nás vdechnutý, který nám napomáhá se vnitřně proměňovat (Ez 36,26). Duch je zdrojem života i naší vitality.

Ruach je ovšem i vítr (ať už víchř nebo pouhý vánek) a dech. Ani jednomu nemůžeme vládnout, vše je v Boží režii – Bůh sešle vítr nebo vdechne život, ale zároveň vítr utiší a dech odejme... Dech, resp. duch se po smrti člověka navrácí zpět k Bohu, např. Ježíšovo zvolání na kříži: „*Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha.*“ (L 23,46). ⁹⁷

Nejen naše duše, ale i duch reaguje na veškeré naše citové prožívání (smutek, radost, vztek, strach) a na přicházející podněty. A také je formovaný našimi zkušenostmi (zvláště v mudroslovných knihách Starého zákona se setkáváme s výzvami k moudrému počínání a učení se moudrosti).

Ruach je pro člověka i tajemstvím, protože je neuchopitelný a námi neovladatelný. „*V jeho podstatě leží prožitek tajemné, bázeň vzbuzující moci – mohutná neviditelná síla větru, tajemství životní síly, vnější moc, která proměňuje – to všechno je ruah, tedy projevy Bohem dané síly.*“⁹⁸

V Novém zákoně se slovo *ruach* kryje s řeckým *pneuma*, které jednak poukazuje na vztah člověka s Bohem, jednak značí Ducha svatého (Božího). Ježíš přislíbil učedníkům Ducha svatého, který jim napomáhá bojovat s hříchem a pozemskostí (starým člověkem v nás) a také růst a obnovovat se v novém životě a k obrazu Kristově (*imago Christi*). Duch svatý tak vede člověka k hledání stále bližšího a hlubšího vztahu s Bohem.

⁹⁶ Duka, 2007, s. 56.

⁹⁷ Léon-Dufour, 2003, s. 89-90.

⁹⁸ DOUGLAS, 2009, s. 181

5.4 Srdce

Velmi výstižně definují srdce Rahner a Vorgrimler: ⁹⁹ „*Jako prvotní jednota podstatně vícevrstevného člověka (který je zároveň tělem a duší) přísluší srdce v přesném smyslu pouze člověku. Je to zároveň dynamický základ, z něhož člověk hledá své nejvlastnější sebepochopení, které není nikdy zcela adekvátně dosažitelné, které však jedině v něm může nalézt.*“

V biblickém světě není srdce, heb. *léb(áb)*, jen přeneseným centrem lidských emocí, ale nejvlastnějším středem lidského nitra, nejhlubším místem člověka, zde je soustředěno veškeré naše prožívání, rozhodování, myšlení, veškerý náš niterný život. Srdce vypovídá o naší osobnosti a dává našemu životu etický rozměr – pramení v něm dobré i zlé, pro které se svobodně rozhodujeme. V neposlední řadě tvoří srdce prostor pro osobní setkávání Stvořitele a člověka – je to právě srdce, které o nás Bohu nejvíce vypovídá (Jr 17,10). Obnova srdce znamená obnovu celého člověka (Ez 36,26). ¹⁰⁰

V Novém zákoně hovoří apoštol Pavel o svědomí (řec. *syneidesis*), které odpovídá starozákonnímu a evangelijnímu slovu srdce. Podle apoštola Pavla podléhá naše svědomí Božím soudu, naše rozhodnutí by tak měla plynout z víry a lásky (z čistého srdce). Ovšem nezapomínejme, že Ježíš hlásal, že lidské srdce je plné zlých skutků a myšlenek (Mt 15,19n), pro které potom nezbývá místo pro Boha. Rozhodnutí pro Ježíše je tak rozhodnutím pro Bohem přislíbenou obnovu srdce – Ježíš nadále žije v lidském srdci (Ef 3,17) a svým Duchem napomáhá křesťanově růstu ve víře. ¹⁰¹ „*Působení Kristova Božího Ducha v lidském srdci a jeho odpovídající postojové vzorce (ctnosti) takto napojeného a otevřeného člověka představují stěžejní, neopomenutelnou součást křesťanské mravnosti i etiky.*“ ¹⁰²

⁹⁹ RAHNER, VORGRIMLER, 2009, s. 372.

¹⁰⁰ Léon-Dufour, 2003, s. 473.; Duka, 2007, s. 43-44.

¹⁰¹ Milfait, 2012, s. 112, 217; Léon-Dufour, 2003, s. 474, 491.

¹⁰² MILFAIT, 2012, s. 222.

6. Člověk v sociální a pastorační práci

Jaký je člověk v sociální a pastorační práci? Kdo a kým je člověk, který pomáhá, a člověk, který pomoc přijímá? Člověk, který doprovází, a člověk, který je podpírán? „*Jako lidé jsme sami sobě tajemství. Jsme rozumní i nerozumní, civilizovaní i divoši, schopní hlubokého přátelství i vražedné nenávisti, svobodní i v otroctví, jsme vrchol stvoření i jeho největší nebezpečí. Jsme Rembrandt i Hitler, Mozart i Stalin, Antigona i Lady Macbeth, Rut i Jezábel. ‚Jaké mistrovské dílo,‘ říká o lidech Shakespeare. ‚Jsme velmi nebezpeční,‘ říká Arthur Miller v divadelní hře Po pádu.*“¹⁰³ A jsme to i my lidé, kteří vytvořili a nadále utváří ucelené koncepty sociální a pastorační práce.

Nejen pastorační, ale i sociální práce v našich poměrech nachází své kořeny v židovsko-křesťanské tradici. Bible se svými důrazy na solidaritu s chudými, nemocnými a trpícími vytváří základy pro ranou sociální práci, která se následně rozvíjí v prvních křesťanských institucích pomáhajícího charakteru. Není překvapením, že ona solidarita s potřebnými se odvíjela od biblického pojetí člověka, zvláště pak jeho nevyčísitelné hodnoty před Bohem, ta vedla Boha k obětování sebe sama ve svém Synu Ježíši Kristu. V průběhu staletí se vedle církevních společenství a iniciativ jednotlivců začal do péče o potřebné postupně zapojovat i stát. V 18. století se objevují první snahy o systematický přístup k řešení sociálních problémů (především chudoby) a na přelomu 19. a 20. století se zakládají první vzdělávací instituce se sociálním zaměřením. To vše pozvolně spěje k zformování sociální práce jako seriózní vědecké disciplíny v průběhu 20. století. V současné době se sociální práci věnují nejen státní a církevní instituce, ale i občanské iniciativy a dobrovolnická hnutí.¹⁰⁴

¹⁰³ MIGLIORE, 2009, s. 141.

¹⁰⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7, s. 101-106.; DOLEŽAL, Jakub. *Nárys dějin charitní služby chudým a trpícím – Historické*

6.1 Koncept sociální práce

Koncept sociální práce se snaží teoreticky i prakticky napomáhat řešit problémové životní situace a vést člověka k mobilizaci vlastních zdrojů a sil a k co největší angažovanosti (spoluúčasti) na řešení tíživých situací. Tyto tíživé situace se však nemusí týkat pouze jednotlivce, ale i celých specificky vymezených skupin či komunit. Matoušek ¹⁰⁵ také připomíná důležitý prvek společenské solidarity, na němž je sociální práce vystavěna. Navrátil ¹⁰⁶ v souvislosti s cílem a obsahem sociální práce zmiňuje termín *sociální fungování*, které vypovídá o schopnostech (a možnostech) člověka zvládat nároky a požadavky vnějšího prostředí a adekvátně na ně reagovat a odpovídat. Vedle požadavků prostředí tu jsou i konkrétní potřeby jednotlivce, které volají po naplnění. Tyto potřeby nejen že mohou být v rozporu s požadavky prostředí, ale také mohou zůstat nevyslyšené, tj. nenaplněné. Nenaplněnost potřeb (a nemožnost tyto potřeby naplnit) klade další nároky na člověka, a totiž umět se s touto frustrací vyrovnat, popř. s ní žít.

„Člověk jako bytostně nehotová a málo určená bytost je sám sobě jaksí uložen: je na něm, aby se o sebe postaral nejen v tom smyslu a rozsahu, jako ostatní živé bytosti, ale aby si i cesty a způsoby svého existování ve stále širších mezích hledal a určoval sám.“ ¹⁰⁷ Zároveň Henriksen a Vetlesen ¹⁰⁸ hovoří o lidské zranitelnosti, závislosti, křehkosti a smrtelnosti jako o základních rysech lidské existence, s nimiž se už rodíme. Ukazuje se, že člověk je tvorem, který je ve své křehkosti odkázán při naplňování svých potřeb často na pomoc

inspirace sociální práce. In: MARTINEK, Michael. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Praha: Jabok, 2010, s. 40-61. ISBN 978-80-904137-6-4.

¹⁰⁵ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 7367-368-0, s. 201.

¹⁰⁶ NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0, s. 12-13.

¹⁰⁷ SOKOL, Jan. *Člověk jako osoba: filosofická antropologie*. Třetí, rozšířené vydání. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-682-6, s. 236.

¹⁰⁸ HENRIKSEN, Jan-Olav a Arne Johan VETLESEN. *Blízké a vzdálené: etické teorie a principy práce s lidmi*. Boskovice: Albert, 2000. ISBN 80-85834-85-5, s. 21-23.

druhých a na vzájemnou solidaritu. Tuto pomoc a solidaritu můžeme nazývat péčí. Pokud péče schází, může to v posledku vést až ke smrti člověka. Tudíž „*péče na té nejbazálnější úrovni je ochranou života. Zároveň je něčím více než zachováním holé existence – je to podpora důstojného života. Péče má úzkou souvislost s kvalitou života: Odpovídá požadavkům důstojnosti.*“¹⁰⁹

Člověk se celý svůj život pohybuje mezi autonomií a odkázaností na druhé, mezi soběstačností a závislostí. Sociální práce tak zahrnuje práci s člověkem a pro člověka, usiluje o zkvalitnění lidského života, resp. životních podmínek a životních situací lidí (a to i zlepšováním a podporováním jejich sociálního fungování). Při této činnosti se opírá o dva stěžejní principy¹¹⁰, kterými jsou sociální spravedlnost a respektování lidských práv, osobnosti jedince, rozmanitosti skupin a jejich specifík. Tyto dva principy by měly být samozřejmou součástí všech činností a aktivit, kterým se sociální práce věnuje.

6.2 Koncept pastorační práce

Přesuňme se nyní k pastorační práci. Nutno podotknout, že duchovní (spirituální) potřeby patří k celistvému pojetí člověka, ovšem neznamená to, že tyto potřeby musí být nutně saturovány náboženskou vírou. Cimrmannová¹¹¹ podotýká, že v dnešní době lidé upřednostňují spíše individualizovanou formu naplňování osobních duchovních potřeb před tradičními formami, tj. např. příslušností do církevní obce. Ale i nadále souvisí s utvářením a formováním lidské identity. I nadále si lidé kladou otázky, které se týkají původu, důvodu, směřování a kvality nejen konkrétního lidského života, ale i lidstva obecně.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ, s. 23.

¹¹⁰ *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky* [online]. 2. verze. 2016 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf

¹¹¹ CIMRMANNOVÁ, Tereza. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2205-7, s. 61.

Pastorační práce a péče jako souhrn aktivit, jimiž církev uskutečňuje svůj úkol a své poslání, nemusí být proto zacílena pouze na věřící osoby nebo duchovně hledající, ale může se obracet na každého člověka. Veškeré tyto činnosti mohou být zaměřeny buď na duchovní potřeby (užší vymezení pastorece), anebo na komplexní rozvíjení a růst člověka v celém jeho rozměru.

Na základě toho definuje Křišťan ¹¹² pastorační práci jako „*soubor činností, jejichž cílem je podpora kvality života člověka ve všech jeho dimenzích (biologické, psychologické, sociální a spirituální), avšak za předpokladu, že tato podpora má svá východiska či motivaci v evangeliu; že je zakotvena v křesťanském pojetí života.*“

Opatrný ¹¹³ definuje pastorační péči v širším pojetí a obracející se dovnitř církevního společenství jako „*takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho hledání, obtížích, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace včetně smrti, a to na jemu dostupné úrovni víry s perspektivou jejího možného rozvoje.*“

Jak vidno, pastorece se obrací přímo na člověka v jeho konkrétní situaci a nabízí se jako podpora či pomoc, aby on tuto situaci dokázal zvládnout nebo nést. Své místo nachází nejen v otázkách všednodenního žití, ale i v oblastech existenciálních a etických témat a dilemat. Výše jsme zmiňovali lidskou zranitelnost, křehkost, závislost a smrtelnost, které utváří rámec našeho života – lidský život se vyvíjí a prochází si etapami, jejichž náplní bývá vedle radosti i bolest, vedle vznikajícího i zanikajícího, vedle prosperity i krize (včetně krizí hodnot). „*Má-li tedy být adekvátně reagováno na duchovní potřeby člověka,*

¹¹² KŘIŠŤAN, Alois. Praktická teologie, pastorece a sociální práce - mezioborové souvislosti. In: MARTINEK, Michael. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Praha: Jabok, 2010, s. 17-25. ISBN 978-80-904137-6-4, s. 21.

¹¹³ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorece zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-116-8, s. 16.

nejde v první řadě o to, něco mu ‚dodat‘, ale být ve vztahu, podporovat obousměrně životadárné vztahy potřebného člověka s druhými lidmi a podle možnosti i s Bohem.“¹¹⁴ Z tohoto důvodu nachází pastorační práce své uplatnění jak v oblasti sociální práce a v sociálních službách, tak i v dalších pomáhajících profesích.

6.3 Aplikace biblického pohledu na člověka v sociální a pastorační práci

Biblický pohled na člověka, jemuž jsme se věnovali v prvních kapitolách této práce, můžeme shrnout do několika bodů, chceme-li principů, které aplikujeme na sociální a pastorační práci, abychom si ukázali, jaké místo v nich zaujímají a zda mohou být přínosné, ba až stěžejní pro kvalitní (a lidské) profesionální konání v této oblasti. Svou pozornost zaměříme v rámci sociální a pastorační práce na tyto principy:

- Lidská důstojnost;
- Člověk pracující;
- Člověk potřebuje člověka;
- Péče o celého člověka.

Následně si prakticky na konkrétní existující sociální službě denního stacionáře pro osoby s kombinovaným postižením (Příloha č. 2) předvedeme, nakolik (a zda vůbec) jsou tyto zvolené principy přenositelné do každodenní práce na poli sociální a pastorační práce.

¹¹⁴ TAMTÉŽ, s. 34.

6.3.1 Lidská důstojnost

*„Eticko-lidskoprávní princip lidská důstojnost představuje nejvyšší etický princip a stěžejní paradigma právního systému.“*¹¹⁵ Bible přichází s důrazem, že každý člověk je nositelem důstojnosti a slávy, protože je stvořen Bohem a má být Božím obrazem. Člověk si tuto důstojnost nemusí nijak vysluhovat ani zasluhovat, ta je mu dána Bohem jednou pro vždy – bez ohledu na jeho životní úspěchy nebo neúspěchy. Žádný člověk není před Bohem větší nebo menší než ten druhý, žádný člověk nemá větší nebo menší důstojnost. Lidská důstojnost přináleží každému stejným dílem, stejnou měrou. Nezáleží tedy, v jaké situaci nebo v jakém postavení se člověk nachází, vždy (za jakýchkoli okolností) bude jeho život pro Boha cenný, vždy bude mít stejnou hodnotu, a totiž hodnotu nevyčíslitelnou. Každý člověk je totiž unikátní, nezastupitelné a neopakovatelné stvoření, naprostý originál. A v této nezměrné hodnotě lidského života a v lidské důstojnosti jsou si všichni lidé rovni, v tom spočívá jednota lidstva, to nás vzájemně spojuje. Na světě nebylo a není člověka, kterému by Bůh nedýchl do tváře, kterému by Bůh nedal život, který by nebyl Božím stvořením. I z toho důvodu si každý člověk zaslouží důstojné zacházení a respektování svých nezadatelných lidských práv. Tato práva pramení z lidské důstojnosti a nesmějí být omezována, odebrána nebo zrušena, nemohou být ani prodávána nebo (vy)kupována. Milfait¹¹⁶ uvádí: *„Kdyby někdo [...] vázal lidská práva na nějaké podmínky, mezi nimiž můžeme uvést výkony, osobnostní znaky, společenské postavení, pohlaví, věk, sexuální orientaci, barvu pleti, vyznání*

¹¹⁵ MILFAIT, René. Fundamentální eticko-lidskoprávní principy etických kodexů sociálních pracovníků: Objasnění s odpovídajícími povinnostmi a zodpovědnostmi. In: FISCHER, Ondřej, Petr JANDEJSEK, Alena KROUPOVÁ, Helena KUNSTOVÁ, René MILFAIT a Dana MOREE. *Etika a lidská práva*. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2008, s. 61-74, s. 65.

¹¹⁶ MILFAIT, 2012, s. 292.

apod., hovořili bychom o právním partikularizmu, který by znamenal vyloučení a diskriminaci.“

Křesťanský náhled na člověka od sebe odděluje osobu a její jednání, což podtrhuje bezpodmínečnost lidské důstojnosti za každé situace. *„Jsme prostě něco více než to, co konáme. [...] Činy mohou být odpuštěny právě proto, že můžeme počítat s tím, že člověk znamená více než činy, jež jsou předmětem odpuštění.“*¹¹⁷ Vždy je třeba hledět v první řadě na člověka, kterému přísluší právo na důstojné zacházení.

S člověkem by nikdy nemělo být jednáno jako s věcí, nikdy by neměl představovat prostředek (způsob) k dosažení cíle nebo záměru toho druhého. Člověk od Boha nedostal moc nad dalšími lidmi, nemůže mu být druhý člověk majetkem, každý člověk patří výhradně svému Stvořiteli, patří Bohu. Všichni lidé mají ve své autonomii právo činit podle svého svědomí a přesvědčení a mají právo rozhodovat o svém způsobu života podle vlastních hodnotových žebříčků.¹¹⁸

Není tedy překvapením, že sociální a pastorační práce vychází z principů lidské důstojnosti, lidských práv a úcty k lidskému životu. To vše je pevně zakotveno v již citovaném Etickém kodexu sociálního pracovníka ČR (Příloha č. 3). Svě opodstatnění to nalézají ve skutečnosti, že jak sociální, tak i pastorační práce vstupují do životního, osobního až důvěrného prostoru druhého člověka. Dotýkají se jeho hodnot, přesvědčení, zkušeností a aktuálního prožívání.

Sociální pracovník si musí být vědom individuálních rozdílů mezi lidmi a na základě toho k nim volit vhodný přístup. Zároveň musí hledat rovnováhu mezi respektováním individuality a hodnot druhého a vlastním působením a podporováním. Tato podpora by neměla překročit autonomii a zodpovědnost druhého, současně by však měla brát ohled na jeho

¹¹⁷ HENRIKSEN, VETLESEN, 2000, s. 103.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 105.

schopnosti, dovednosti a limity. Jedná se o partnerský přístup založený na úctě a důvěře, v němž sociální pracovník hledá cestu a způsob, jak druhému dopomoci k sociální změně, popř. k získání potřebných kompetencí k vyřešení situace. Také vede druhého k převzetí co největší zodpovědnosti za svůj život a podporuje ho v aktivním přístupu k řešení tíživé sociální situace. Během této činnosti usiluje sociální pracovník i o to, aby se osoba, s níž spolupracuje, nestávala obětí sociální nespravedlnosti nebo diskriminace. Sociální pracovník se zajímá i o sociální vazby a vztahy, jaké druhý člověk udržuje, a snaží se s ním spolupracovat v kontextu jeho života a přirozeného prostředí. Je-li třeba, pomáhá druhému s formováním sociálních vztahů a vazeb nebo s vyjasňováním případných konfliktů.¹¹⁹

Etický kodex sociálního pracovníka ČR se tak opírá o skutečnost, že i ve složité sociální situaci si člověk zachovává svou lidskou důstojnost, která mu nemůže být ničím ani nikým odepřena. To koresponduje s křesťanským přístupem, který ve své knize načrtl Grün: „*V každém člověku máme vidět Krista, krále. Máme mít na zřeteli důstojnost každého jednotlivce. Ježíš nechce žádné povýšené udělování almužny, nýbrž abychom se k chudému, nahému a opuštěnému chovali vždycky jako ke králi, aby si byl i poté, co mu pomůžeme, vědom své královské důstojnosti.*“¹²⁰

6.3.2 Člověk pracující

Člověk byl stvořen k Božímu obrazu – samotný akt stvoření světa demonstruje velkou Boží činorodost, jejímž výsledkem je smysluplný a řádem provázaný svět. Stejně tak i člověk, má-li být Božím obrazem, je vybízen k pracovitosti a tvořivosti, a to tím, že ho Bůh ustanovil jako správce stvoření. Člověk nemá zůstat v nečinnosti, byl mu dán úkol – správcovské, pastýřské

¹¹⁹ *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*

¹²⁰ GRÜN, Anselm. *Doprovázení na duchovní cestě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-7195-705-8, s. 31.

a strážní služby ve stvořeném světě. O tento svět se má starat. Následkem pádu člověka (Gn 3) se práce stává i jeho základním zdrojem obživy. Práce vstupuje do lidského života jako jeho podstatná náplň a umožňuje člověku další rozvoj i smysluplné rozvržení času. Peschke ¹²¹ poukazuje na to, že Boží harmonogram stvoření světa představuje pro člověka vzor, jak si časově a pracovní rozvrhnout týden – 6 dní práce a 1 den odpočinku. Ten slouží člověku předně k prohlubování vztahu s Bohem, ale také k obnově sil.

Práce je v Bibli (jak ve Starém, tak v Novém zákoně) pojímána jako zcela běžná a samozřejmá záležitost, která k lidskému životu patří. Tento úkol přináší každému člověku. Zároveň Bible varuje před nečinností a zahálčivostí. Toho, kdo nepracuje (nechce pracovat), dostihne nouze. Stejně tak varuje ale i před chamtivostí a hrabivostí.

Matoušek ¹²² říká, že práce je „*cílevědomá činnost člověka vytvářející užité hodnoty k uspokojování vlastních potřeb pracujících, případně potřeb jemu blízkých lidí.*“ Pracovat tedy znamená tvořit hodnoty, jejichž výsledkem je zdroj naší obživy, tj. zajištění našich potřeb. Práce vnáší do života i vědomí naší vlastní užitečnosti a ta posiluje naši sebeúctu i vnímání vlastní hodnoty a důstojnosti.

Dlouhodobá nezaměstnanost nebo nemožnost pracovat (např. ze zdravotních důvodů) se podepisuje na celém životě člověka. Ztráta smysluplné (a cílevědomé) činnosti, ztráta možnosti podílet se na tvorbě hodnot postihuje stabilitu jedince ve všech jeho dimenzích, promítá se i do společenského statusu a vede k postupné společenské odloučenosti až izolaci (Mareš ¹²³ se nebojí hovořit o *sociální smrti*).

¹²¹ PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-331-0, s. 553.

¹²² MATOUŠEK, 2008, s. 149.

¹²³ MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-90-1424-9-4, s. 54.

Každý člověk by měl mít možnost seberealizace, možnost rozvíjet svůj pracovní (tvořivý) potenciál, možnost být a cítit se užitečný. Právo na práci je také jedním ze základní lidských práv, která zaručují lidskoprávní dokumenty. A toto právo se týká i osob tzv. ohrožených na trhu práce, mezi něž patří např. osoby se zdravotním postižením, osoby po výkonu trestu odnětí svobody, mladí lidé a absolventi, osoby starší 55 let, osoby pečující o děti, příslušníci menšin apod. Ovšem nezapomínejme ani na pracovní podmínky a prostředí – i ty by měly brát v úvahu lidskou důstojnost a neměly by člověka ponižovat a ohrožovat (např. na zdraví, na životě apod.).

Sociální a pastorační práce jsou si vědomy významu práce v lidském životě – nejen že ovlivňuje naši ekonomickou, společenskou a duševní situaci a celkovou životní úroveň, ale současně se podepisuje i na naší zdravotní stránce, utváří naši identitu a dotýká se naší (lidské) důstojnosti.¹²⁴

Člověk „při své práci rozvíjí nejen svou fyzickou sílu, dovednost a inteligenci, neobohacuje jen svou zkušenost, nýbrž rozvíjí i sám sebe jako mravní osobnost. Proto jsme zavázáni mu jeho osobní rozvíjení nejen neztěžovat nebo dokonce nemařit, nýbrž dávat mu k tomuto rozvíjení příležitost [...] Ve své práci – ať je jakákoli – se člověk má stávat více člověkem.“¹²⁵

V sociální i pastorační práci se setkáváme s lidmi, kteří mají z různých důvodů omezený přístup k pracovním příležitostem. Na místě je pak hledání jak podpůrných opatření pro samotný pracovní proces, tak vhodných alternativ k zaměstnání v rámci pracovní rehabilitace, rekvalifikace či ergoterapeutického působení. Podpora člověka ve vykonávání smysluplné a účelné činnosti znamená podporu celého jeho života. Významný dopad má na přístup jedince k vlastnímu životu a na jeho sebepojetí – obnovení

¹²⁴ Henriksen, Vetlesen, 2000, s. 88.

¹²⁵ NELL-BREUNING, Oswald van. Rozvíjet lidství smysluplnou prací: O důstojnosti a odpovědnosti práce. RAHNER, Karl a Bernhard WELTE. *Novou odvahu k ctivosti*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 61-67. ISBN 80-7021-173-3, s. 63.

sebedůvěry, sebeúcty a sebedisciplíny. „*Smyslem naší práce není koneckonců nic jiného, než dopomáhat sami sobě a svým bližním s jejich různými potřebami k všemu tomu, čeho je nám všem z hmotných i duchovních statků a služeb třeba, abychom mohli vést lidsky důstojný, smysluplný život.*“¹²⁶

6.3.3 Člověk potřebuje člověka

Už ve druhé kapitole Bible slyšíme od Boha, že není dobré, aby člověk byl (žil) sám. Člověk pro svůj život potřebuje člověka. Hospodin si vyvolil svůj lid, ten prochází společně útrapami a společně je na cestě k Bohu. A na této cestě má člověk pamatovat nejen na Boha, ale i na toho druhého, který jde vedle něho, který jde spolu s ním. Už jsme zmiňovali důraz na vzájemnou solidaritu, který byl součástí Zákona. Stejně tak i Ježíš připomínal, že člověk nemá žít sám pro sebe, ale má myslet na lidi kolem sebe, na své bližní. Následně se v jednotlivých listech apoštolů (zvláště u Pavla) opakovaně setkáváme s budováním církevního společenství. Jak vidno, člověk je sociální bytost, svůj život má utvářet prostřednictvím vztahu jednak k Bohu, jednak k druhému člověku. Na otázku, které přikázání je v zákoně největší, odpovídá Ježíš: „*Miluj Hospodina, Boha svého, celým svým srdcem, celou svou duší a celou svou myslí.*‘ *To je největší a první přikázání. Druhé je mu podobné: ,Miluj svého bližního jako sám sebe.*“ (Mt 22,37–39)

Člověk potřebuje člověka... Pracovníci v oblasti sociální a pastorační práce vstupují s druhým člověkem do vztahu. Tento druhý člověk potřebuje člověka, potřebuje bližního, potřebuje jeho podporu a pomoc. Hovoříme zde o lidské důstojnosti a lidských právech, ale z křesťanského hlediska se jedná o milosrdenství a lásku k bližnímu. Ovšem Münster¹²⁷ se obává, že termín *lásky k bližnímu* je dnes už vyprázdněný a nejasný – sám se přiklání ke slovu

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 66-67.

¹²⁷ MÜNSTER, Clemes. Schopnost vidět a pomáhat: Dopis spřátelenému knězi o lidskosti. RAHNER, Karl a Bernhard WELTE. *Novou odvahu k ctnosti*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 53-60. ISBN 80-7021-173-3, s. 56.

lidskost, které pro něj znamená to, že „*jsme ochotni pro všechny, s nimiž se setkáváme a kdo potřebují porozumění nebo pomoc, udělat všechno, co je v našich silách; [...] že jsme odhodláni myslit a jednat s úctou k druhým lidem a pro jejich dobro.*“

Lidský vztah představuje stěžejní prvek v sociální a pastorační práci. Na základě tohoto specifického vztahu se uskutečňuje práce s klientem. Ovšem už s počátky systematizace sociální práce (od 19. století) se objevuje riziko depersonalizace pomoci – nahrazení lidského vztahu systémovou péčí. Toto riziko je stále aktuální a spadá mezi současná dilemata sociální práce. Otázky profesionalizace, specializace, formalizace, normativnosti nebo vyváženosti pomoci a sociální kontroly ¹²⁸ ze strany pracovníka jsou témata, která se přímo týkají lidského vztahu mezi pracovníkem a klientem. Jak by tento vztah mohl vypadat a jak jej vhodně uchopit, o tom pojednávají teorie a přístupy uplatňované v sociální práci.

O možnostech (síle) lidského vztahu k člověku v nouzi píše Halík ¹²⁹, který na příkladu partnerského, vnímavého a přívětivého přístupu lékaře k pacientovi připomíná, že samotné lidství může druhému napomoci nalézat nové síly: „*V každém člověku je skryt obrovský potenciál sil k uzdravení – v rovině tělesné, duševní i duchovní. Nejcennější léčení je to, které dokáže tyto síly uvolnit.*“ A to platí nejen na poli medicíny, ale i v oblasti sociální a pastorační práce. Setkání pracovníka s klientem jako setkání člověka s člověkem, kdy si každý nese svůj díl nelehkosti lidského života, umožňuje růst partnerského vztahu na podloží důvěry, zájmu, laskavosti a spolupráce. V pastoračním kontextu je vše doplněno i o prvek naděje v Ježíši Kristu a jistoty Božího zápasu o člověka.

¹²⁸ Navrátil, 2001, s. 18-21.

¹²⁹ HALÍK, Tomáš. *Sedm úvah o službě nemocným a trpícím*. Brno: Cesta, 1993. ISBN 80-85319-27-6, s. 39.

Vedle roviny pracovník–klient se však v sociální a pastorační práci setkáváme ještě s rovinou klient–sociální prostředí. Není výjimkou, pokud se v této rovině objevují vztahy nefunkční, narušené nebo poznamenané obtížnou sociální situací jedince. Přitom člověk, jakožto tvor společenský, potřebuje stabilní a fungující vztahy. Sociální vazby mají významný vliv na fungování člověka a formování jeho osobnosti. A to i chybějící vazby – v krajním případě sociální izolace. Naopak pevné a blízké vztahy, které mohou být klientovi oporou, fungují i jako zdroj dalších sil a motivace na cestě k vyřešení současné situace. Z toho důvodu se sociální (ani pastorační) práce nezaměřuje pouze na člověka v úzkém horizontu jeho problému, ale zajímá se i o jeho mezilidské vztahy a fungování a uplatnění uvnitř komunity. Kraus a Poláčková¹³⁰ rozlišují několik specifických typů komunit, které vstupují do života člověka: náboženské a duchovní, ekologické a hospodářské, pracovní a profesní, lokální (geografické), občanské, komunity určitého životního stylu, politického smýšlení, společných hodnot a zájmů nebo komunity ve smyslu malých skupin (rodina, svépomocné skupiny a terapeutické komunity).

6.3.4 Péče o celého člověka

Péčí o celého jedince myslíme péči, která pracuje s celostním pojetím člověka. Samotná výše uvedená definice pastorační práce tomu plně odpovídá – pastorační práce se soustřeďuje na člověka ve všech jeho dimenzích, nikoli pouze na jeho duchovní potřeby. Ani sociální práce by neměla zapomínat na ucelenou práci s klientem. Zaměření péče a podpory (ať už v sociální nebo pastorační práci) na úzce vymezený problém nebere v potaz skutečnost, že narušení rovnováhy v jednom rozměru člověka se nutně projeví v člověku jako celku, jako jednotě.

¹³⁰ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2, s. 119-120.

Celostní pojetí bylo součástí židovského náhledu na člověka a ani křesťanství od něho neupustilo, naopak. „*Křesťanství hájí celostní pohled na člověka, [...] a ještě ho prohlubuje – k zdraví patří stránka tělesná, duševní i duchovní, celý mravní život člověka, jeho životní styl, jeho vztah k druhým lidem a k závažným hodnotám života, i k prvnímu a poslednímu zdroji jeho života – k Bohu.*“¹³¹ Tato jedna věta shrnuje vše, co jsme doposud uvedli o člověku a biblickém pohledu na něj. Ukazuje, že člověk se neskládá pouze ze složky hmotné (tělo) a nehmotné (duše), které jsou na sobě navíc zcela nezávislé. Člověk představuje celistvý systém tělesného, duševního, duchovního i společenského a mravního prožívání a fungování, do něhož se promítají i vlivy prostředí. Celostní pojetí člověka se vztahuje i ke zdraví jedince. Zdraví podle Světové zdravotnické organizace (WHO) označuje stav, „*kdy je člověku naprosto dobře, a to jak fyzicky, tak psychicky a sociálně. Není to jen nepřítomnost nemoci a neduživosti*“¹³² (překlad podle Křivohlavého).

Příchodem 21. století se začal měnit náhled na tradiční biomedicínský model, který úzce souvisel pouze s biologickou složkou člověka, ale psychickou, sociální (a případně i spirituální) stránku spíše upozaďoval. Samotný původ slova *zdraví* nás přivede až ke slovu *celek*, vidíme zde tak blízkou relaci mezi celostním pojetím a zdravím. Od slova *celek* (angl. *whole*) se odvíjí i současný termín *holismus*. Tedy péče o člověka a jeho zdraví v širším chápání než úzce biologickém.¹³³

Vymětal¹³⁴ hovoří o bioekopsychosociálním přístupu k pacientovi v rámci medicínských oborů, takový přístup bere v úvahu dimenzionální určení člověka – jeho dimenze biologickou, ekologickou, psychologickou,

¹³¹ HALÍK, 1993, s. 11.

¹³² KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-551-2, s. 37.

¹³³ Tamtéž, s. 20 a 28.

¹³⁴ VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-x, s. 18-19.

psychosociální a sociální. Toto celostní pojetí potom zastává integrující funkci pro prevenci, správnou diagnostiku, léčbu i následnou péči.

To vše vyžaduje vzájemnou spolupráci jednotlivých oborů, které svou pozornost zaměřují na určitou dimenzi člověka. Kříšťan¹³⁵ uvádí obory: medicínu a přírodní vědy (pro biologickou dimenzi), psychologii a psychoterapii (pro psychologickou dimenzi), sociologii, politologii a sociální práci (pro sociální dimenzi) a filosofii a teologii (pro spirituální dimenzi).

Můžeme tak hovořit o mezioborovém přístupu k člověku, jehož cílem by měla být podpora v jeho *přirozeném světě* (termín dle Matouška¹³⁶), která by pozitivně ovlivňovala zdraví a celkovou kvalitu života jedince. Onen přirozený svět lze chápat jako svět naší osobní zkušenosti, svět námi zakoušený, vše, k čemu se vztahujeme jako osoba. Tento přirozený svět je východiskem sociální i pastorační práce, zde pracovník začíná svou práci, svou podporu člověka v řešení nynější obtížné životní situace.

Přirozený svět je místo, kde se s člověkem setkával i Bůh – v lidské nouzi, v lidských potřebách, ve všem, co toto místo obnášelo a týkalo se člověka. Je to místo, kam za člověkem přicházel i Ježíš a kde ho vybízel ke změně a nabízel mu pomoc. Člověk je vnímán jako jedinečná a celistvá individualita, která je v Božích očích natolik hodnotná, že si zaslouží lidský, důstojný, přímý, osobní, face-to-face přístup ve svém přirozeném světě i ve chvíli, kdy sám selhává ve svém poslání být člověkem a Božím obrazem...

¹³⁵ Kříšťan, 2010, s. 22.

¹³⁶ MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-x, s. 16.

6.4 Denní stacionář pro osoby s kombinovaným postižením

V této části se budeme věnovat dennímu stacionáři pro osoby s kombinovaným postižením (dále jen Stacionář), který působí na Praze 3 (základní informace o organizaci viz Příloha č. 2). V současné době jej navštěvuje 13 osob (max. kapacita 15 uživatelů), z čehož je 12 dospělých s různými druhy a mírou potíží: mentální, smyslové nebo tělesné postižení, postižení autistického spektra, poruchy řeči a další přidružené potíže či zdravotní problémy. Většinou se jedná o kombinované postižení, které uživatele více či méně limituje v sociálním fungování a využívání běžných zdrojů společnosti. Největší zátěž pak leží na rodině (jakožto na neformálním pečujícím), která zajišťuje podporu a péči ať osobně nebo za využití nasmlouvaných externích služeb (nejčastěji sociálních služeb ve formě ambulantní, terénní i pobytové). Proto ve snaze snížit celkovou zátěž rodiny tvoří její podpora jeden z nedílných cílů organizace.

Základní činnosti poskytované denními stacionáři jsou dány zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a prováděcí vyhláškou č. 505/2006 Sb. Mezi tyto činnosti patří: pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu; pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu; poskytnutí stravy; výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti; zprostředkování kontaktu se společenským prostředím; sociálně terapeutické činnosti; pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.¹³⁷

V uvedeném zákoně a vyhlášce se také setkáváme s termínem *standardy kvality sociálních služeb* (SQSS), které mají roli garanta zajištění kvality poskytované sociální služby. Tyto standardy jsou závazné pro všechny poskytovatele, kteří je zpracovávají pro své konkrétní zařízení. V současné době je stanoveno celkem 15 standardů ve 3 oblastech (procesní,

¹³⁷ § 46 zákona č. 108/2006 Sb., O sociálních službách.

personální a provozní). Navázání a nastavení vztahu uživatel–poskytovatel se věnují především procesní standardy (ty sledují cíle a způsoby poskytované služby, ochranu práv uživatele, jednání se zájemcem o službu, uzavírání smlouvy, individuální plánování, nakládání s dokumentací, možnosti podávání stížností a návaznost služby na další zdroje ¹³⁸).

V zájmu ochrany principu lidské důstojnosti opírá Stacionář svá vnitřní pravidla a metodické postupy o Listinu základních práv a svobod, Úmluvu o právech dítěte, Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, Deklaraci OSN o právech lidí s mentálním postižením, Chartu práv osob s autismem, Etický kodex sociálního pracovníka ČR a jako křesťanské zařízení i o Desatero přikázání.

Už ze samotného výčtu základních činností poskytovaných Stacionářem vyplývá, že jsou to činnosti, při nichž pracovníci velmi často vstupují do osobního až intimního prostoru uživatele – např. pomoc při oblékání a svlékání, při podávání stravy, při úkonech osobní hygieny nebo použití WC. Tyto úkony, byť prováděné pravidelně, by neměly být vykonávány mechanicky až automaticky, ale vždy s vědomím, že každá lidská bytost je nositelem lidské důstojnosti a nevyčíslitelné hodnoty. V daný okamžik spolupracujeme s konkrétním člověkem, s konkrétní tváří, která nese konkrétní jméno a vypráví konkrétní životní příběh. Proto jednáme s uživatelem jako s partnerem – hovoříme k němu (nikoli o něm), seznámíme ho s danou činností (úkonem), popisujeme mu, co a proč děláme, vedeme ho k co největší samostatnosti v rámci prováděného úkonu a reagujeme na jeho vyjádření libosti i nelibosti. Zároveň klient dostává prostor pro vlastní volbu a vlastní rozhodnutí – k činnostem a potřebným úkonům je veden vhodnou motivací a podporou ze strany pracovníků, kteří respektují klientovu

¹³⁸ Příloha č. 2 k vyhlášce č. 505/2006 Sb., Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

svobodnou vůli. Henriksen, Vetlesen ¹³⁹ připomínají, že „*setkání s druhým člověkem nám vkládá do rukou část jeho života. De facto se naše životy křížují a propojují. [...] Odpovědnost je neoddělitelná od důvěry, kterou nám ostatní projevují a od způsobu, jakým zacházíme s vydaností člověka při odhalování niterných záležitostí. [...] Důležité je, aby náš protějšek cítil, že ho bereme vážně, že na jeho důvěru reagujeme adekvátně.*“

Uživatel má právo sám si zvolit aktivitu i odmítnout tu nabízenou pracovníkem. Jeho názor i jeho rozhodnutí jsou respektovány. Stejně tak pracovníci přistupují s respektem k jeho osobnosti – včetně jeho schopností, dovedností, vědomostí, možností, limitů, přání a potřeb. Ke každému uživateli je volen specifický (individuální) přístup, který nejlépe odpovídá jeho osobnosti. Současně však pracovníci dbají o to, aby se v rámci skupiny uživatelů jednalo o rovný přístup ke každému z nich i k nabízeným aktivitám. Přístup pracovníků by také nikdy neměl ponižovat, znevažovat, zneschopňovat, zesměšňovat nebo infantilizovat uživatele.

Lidskou důstojnost podtrhuje i důsledná zásada neoznačovat uživatele nálepkou jeho potíží nebo projevu nevhodného chování („náš autista“ nebo „ta, co škrábe“). Na prvním místě je osoba (s určitými potřebami), nikoli její postižení. „*Postižení tak přestává být posuzováno podle norem majority, ale je definováno na základě potřeb – jejich saturace je právem každého jedince. [...] Příčiny těchto [...] změn lze nacházet v myšlenkových paradigmatech, která kladou důraz na lidskou důstojnost, respekt k lidským právům a snahu o odstranění jakéhokoli způsobu stigmatizace.*“¹⁴⁰

Pracovníci usilují především o co největší aktivizaci uživatele a podporují ho ve formulování vlastních přání a potřeb i v samostatném rozhodování a jednání, protože „*[sociální] služby nemají řídit život uživatele,*

¹³⁹ HENRIKSEN, VETLESEN, 2000, s. 201-202.

¹⁴⁰ PRÁZDNÁ, Radka. Osoby se zdravotním postižením. In: MARTINEK, Michael. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Praha: Jabok, 2010, s. 102-109. ISBN 978-80-904137-6-4, s. 102.

ale pomoci mu, aby ho mohl co nejvíce řídit sám. S tím souvisí i snaha o to, aby byl uživatel na službě co nejméně závislý.“¹⁴¹

Při individuálním plánování i při přípravě denního programu se ve Stacionáři vychází z otázky, jak žijí a čemu se věnují intaktní vrstevníci daného uživatele. V dospělém věku se mezi hlavní činnosti člověka řadí i práce, „*rovněž práce patří mezi základní potřeby člověka, a pokud není saturována, dochází k frustraci, či dokonce ke stresovému stavu.*“¹⁴² Pro rozsah a hloubku svého postižení však nemohou uživatelé Stacionáře najít své uplatnění na trhu práce. Proto se pracovníci snaží připravovat takový program, v němž uživatelé mohou využívat a rozvíjet svou kreativitu, své schopnosti i dovednosti, naplňovat své individuální potřeby, realizovat se a smysluplně trávit čas. Součástí programu bývají: canisterapie, ergoterapie, zahradní terapie, muzikoterapie, biblioterapie, arteterapie, relaxace, bazální stimulace, pohybové aktivity, společenské hry, jednoduché vaření, výroba dekorací z různých druhů materiálu aj.

To vše dává uživatelům pocit vlastní užitečnosti a potřebnosti. Zatímco intaktní vrstevníci docházejí do zaměstnání, uživatelé docházejí do Stacionáře, kde realizují stanovené cíle a úkoly v individuálním plánu, věnují se různorodým aktivitám a podílejí se na chodu a provozu Stacionáře tím, že plní své nenáročné povinnosti (např. pomoc při úklidu, nákupu atd.). Docházka do Stacionáře uživatelům napomáhá orientovat se v čase, udržet si „pracovní návyky“ (harmonogram dne), procvičovat si získané schopnosti a dovednosti a také dává jejich životu rozměr budoucnosti.

Dává však jejich životu rozměr i sociální – vše zmíněné se děje v rámci malého kolektivu, ve skupině, v níž se uživatelé i pracovníci vzájemně znají. Uživatelé mezi sebou navazují kontakt a vytvářejí vztahovou síť. Tomu napomáhá i velké množství společných aktivit, které posilují

¹⁴¹ MATOUŠEK, 2005, s. 113.

¹⁴² TAMTÉŽ, 2005, s. 94.

sociální vazby – včetně oslav narozenin a svátků. Práce ve skupině podporuje empatii a vzájemnou komunikaci, spolupráci, trpělivost a ohleduplnost. Pracovníci se snaží vytvářet ve Stacionáři takové prostředí, v němž by se uživatelé cítili spokojeně a bezpečně a do něhož by se rádi vraceli. Vědomí toho, že jsou ve Stacionáři vítáni a mají zde prostor pro seberealizaci, pozitivně působí na jejich zdraví (tedy fyzickou, psychickou, sociální i spirituální pohodu). Skutečnost, že druhý člověk projevuje o uživatele zájem a naslouchá mu, dává uživateli pocit vlastní hodnoty, důležitosti a užitečnosti. Těž v něm podporuje pocit, že je součástí daného společenství a okolního dění, na němž se může podílet. *Nejsem sám, mají mě rádi, tady je mé místo, počítají tu se mnou* – to naplňuje uživatelovu základní lidskou potřebu někam patřit, potřebu sounáležitosti.

Mezi základní činnosti stanovené zákonem však patří i zprostředkování kontaktu se sociálním prostředím a sociálně terapeutické činnosti. Jedním z cílů Stacionáře je i napomáhat uživatelům čerpat z dostupných zdrojů společnosti, jak tak činí intaktní vrstevníci. Integrace uživatelů do běžné společnosti probíhá přirozeným způsobem – uživatelé navštěvují spolu s pracovníky obchody, poštu, úřady, knihovnu, kavárny, restaurace, kina, divadla, muzea, výstavy, parky, hřiště, koupaliště apod., využívají městskou hromadnou dopravu, pěstují sousedské vztahy v bezprostřední blízkosti sídla Stacionáře a nezřídka sami vítají v prostorách Stacionáře různé návštěvy. Součástí této socializační a integrační práce je i seznamování uživatelů se společenskými normami a vhodným chováním na veřejnosti. Pracovníci vedou uživatele k pravidlům společenské komunikace a povzbuzují je k zapojení do rozhovoru s další osobou, tím posilují jejich sociální kompetence.

Z výše uvedeného vyplývá, že Stacionář sleduje všestranný rozvoj uživatele ve všech jeho dimenzích. Biologická dimenze zahrnuje např. péči

o osobní hygienu; osvojování si hygienických návyků; vyváženou stravu; dostatečný pitný režim; pohybové aktivity (jak ve vnitřním, tak venkovním prostoru); podporu zdravého životního stylu atd. Do psychické dimenze můžeme zařadit např. výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti; podporu psychické rovnováhy; rozvoj dílčích kognitivních funkcí; rozvoj schopností, dovedností i vědomostí apod. Do sociální dimenze spadá např. podpora rodiny; kontakt s vrstevníky; kontakt se společenským prostředím; navazování komunikace a její rozvoj (na úrovni verbální, nonverbální i alternativní či augmentativní); osvojování si společenských norem; spolupráce ve skupině; podpora a rozvoj sociálního fungování; rozvoj samostatnosti a nezávislosti na službě apod. Spirituální dimenze zahrnuje např. dopomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů; pocit bezpečí a jistoty; vědomí vlastní hodnoty a potřebnosti; naplňování potřeby být milován; uspokojování potřeby smysluplně tráveného času; ujištění, že je mi nasloucháno; ujištění, že je dobře, že existuji; krátké modlitební ztišení před obědem; zpívání křesťanských písní; čtení z Bible a vyprávění biblických příběhů; možnost navštívení nedělní pobožnosti v místním sboru Církve bratrské; možnost rozhovoru s kazatelem apod.

Jako sociální služba, která je zřizována církví, vychází Stacionář při práci a jednání s uživateli z křesťanského náhledu na člověka. Každý člověk je hoden lásky – Boží i lidské. A tuto lásku si nemusí nijak zaslouhat (tím, co dokáže, co umí, co vytváří, co dává apod.). Před Bohem není větších či menších lidí, větších či menší hříšníků. Před Bohem stojí člověk se svými dobrými i špatnými skutky, se svým srdcem více či méně kamenným, a přece je tento člověk pro Boha cenný a jedinečný. *„Každý člověk nachází své naplnění v rozvíjení vztahů s ostatními lidmi. Pokud však z jakéhokoliv důvodu na této rovině strádá, neznamená to, že by mu scházela důstojnost – Bůh totiž*

ke každému člověku zaujímá vztah, má o něj zájem a chce s ním žít ve společenství. Bůh je tedy garantem lidské důstojnosti.“¹⁴³

To samé platí i pro uživatele Stacionáře – z hlediska společnosti orientované na výkon nejsou uživatelé produktivní ve vytváření přidané hodnoty, přesto si zaslouží naši pozornost, podporu a péči, protože jsou lidmi stvořenými Bohem k jeho obrazu. A to je ta (z mého pohledu) nejdůležitější část práce Stacionáře – dát uživatelům jistotu, že jsou potřební, užiteční, milovaní a že jejich život má hodnotu a smysl (navzdory limitům a těžkostem, které jim jejich postižení a potíže přinášejí).

6.5 Zhodnocení aplikace biblického pohledu na člověka v sociální a pastorační práci

Zvolené biblické principy (lidská důstojnost, člověk pracující, člověk potřebuje člověka a péče o celého člověka) shrnuly biblický pohled na člověka ve Starém a Novém zákoně. Aplikace těchto principů na oblast sociální a pastorační práce ukázala, že tyto principy jsou právoplatnou součástí obou zmíněných oborů nejen teoreticky, ale i prakticky.

Sociální i pastorační práce v naší kultuře vyrůstá z biblických základů péče o bližní. I navzdory dnešní profesionalizaci a snaze o nestrannost (neutrálnost) sociální práce v ní zůstává biblický pohled na člověka patrný. Zvolené principy totiž jasně shrnují to nejpodstatnější, co člověk pro život potřebuje – vědomí vlastní hodnoty a užitečnosti, cílevědomou a smysluplnou činnost, lidskou blízkost a možnost vztahovat se k druhým (včetně Boha) a v neposlední řadě i komplexní rozvoj, péči a podporu ve všech svých dimenzích, tj. celostní přístup k člověku.

Aby sociální i pastorační práce přinášely užitek tam, kde je jejich působení zapotřebí, musejí vycházet z partnerského vztahu mezi tím, který

¹⁴³ ŠTICA, 2010, s. 87.

pomáhá, a tím, který pomoc přijímá. Takový přístup nalézáme už v Bibli – Bůh přichází k člověku s nabídkou a člověk se na základě své svobodné vůle rozhoduje, zda ji přijme. Bůh doprovází člověka od jeho prvních krůčků a navzdory jeho mnohým pádům (i velmi zásadním pádům) zůstává Bůh člověku nablízku.

Na příkladu Ježíše vidíme, že každý člověk je hoden naší pozornosti a jeho potřeby jsou stejně významné jako naše. Ježíš podporoval druhé v tom, aby svou situaci zvládli (dokázali zvládnout) v co nejvyšší míře samostatně, zmocňoval je k převzetí zodpovědnosti za svůj život – byť v pouhých maličkostech. To je plně partnerský přístup, který naprosto respektuje autonomii i důstojnost jedince a který je v souladu s biblickým pohledem na člověka. Aktuálnost tohoto přístupu i v dnešní době jsme si nastínili na každodenní praxi denního stacionáře pro osoby s kombinovaným postižením. Mnohočetné zdravotní potíže limitují uživatele v běžných činnostech a úkonech, z tohoto důvodu jsou v naplňování potřeb odkázáni na pomoc a péči druhých osob. Stejně tak i možnost samostatného a zcela nezávislého života je u nich velmi omezená, ne-li zcela vyloučená. Ovšem pozornost pracovníků se nezaměřuje pouze na uspokojování základních potřeb, ale na celkový rozvoj osobnosti a způsobu života, který by se co nejvíce podobal životu intaktních vrstevníků uživatele. Pracovníci tak doprovázejí uživatele na jejich jedinečné cestě životem a podporují je, aby této cestě udávali směr a rozhodovali o její náplni.

Přínos biblického pohledu na člověka spočívá především v polidšřování sociální a pastorační práce – bez lidského přístupu by bylo veškeré naše snažení marné. Také nám připomíná velikost i křehkost člověka, připomíná nám sociální rozměr jeho života a připomíná nám i to, že změna (být částečná nebo nepatrná) je vždy možná, protože naděje (vyrůstající z Boží milosti) je součástí lidského příběhu od jeho samého počátku...

Závěr

Bakalářská práce se zabývala biblickým pohledem na člověka a jeho přínosem pro sociální a pastorační práci. Vycházela z otázek, zda je biblické pojetí člověka aktuální i v dnešní době, zda je lze využít konkrétně v sociální a pastorační práci a zda může být pro zmíněné obory přínosné. Cílem práce se tak stalo vymezení biblického pohledu na člověka a jeho možné uplatnění v sociální a pastorační práci.

Na začátku práce jsme se dotkli skutečnosti, že člověk se odnepaměti táže po svém smyslu, původu i identitě, přičemž možné odpovědi na tyto otázky se mění v závislosti na dobovém kontextu a také na pohledu příslušného oboru, který se jimi zabývá.

Jedním z těchto oborů je i teologická (biblická) antropologie, která nás provázela charakterizováním biblického pohledu na člověka. Pro uvedení do problematiky jsme se zastavili u stvoření světa, jak je pojímá biblická kniha Genesis. Ukázalo se, že stvoření světa nacházelo svůj účel v Božím záměru stvořit člověka – svět byl stvořen jako domov pro lidi. A tento svět, tento domov byl dobrý, stejně jako celé stvoření.

V prvních dvou kapitolách Genesis jsme se setkali s dvěma zprávami o stvoření člověka. Výkladem těchto zpráv jsme došli k tomu, že člověk byl stvořen pro vztah (s Bohem a s druhými lidmi) a že má svůj úkol a své poslání být Božím obrazem a být správcem stvoření. Na základě třetí kapitoly Genesis jsme porozuměli důsledkům pádu (prvotního hříchu) člověka a jeho opuštění zahrady v Edenu.

Následně jsme se seznámili s novozákonním náhledem na člověka. Ježíšův příchod k člověku zásadně mění lidskou situaci. Následováním Ježíše a přijmutím jeho Ducha se člověku znovu otevírá ztracená cesta k Bohu. Ježíšova učení jsme se dotkli i v podání apoštola Pavla.

Pátá kapitola této práce se soustředila na nejvýznamnější termíny teologické (chceme-li biblické) antropologie. Těmito termíny, které jsme si vyložili, byly: tělo, duše, duch a srdce. Pracovali jsme se skutečností, že židovská kultura nerozlišovala člověka na jednotlivé složky, ale vnímala člověka jako jednotný celek, jehož jednotlivé dimenze spolu souvisí a vzájemně se ovlivňují. Toto myšlení poté přechází i do Nového zákona.

V šesté kapitole jsme se přesunuli do oblasti sociální a pastorační práce, a to s již vymezeným biblickým pohledem na člověka. Po seznámení s koncepty sociální a pastorační práce jsme se pokusili na ně aplikovat biblický pohled na člověka shrnutý do čtyř základních principů: lidská důstojnost, člověk ve vztahu k práci, člověk ve vztahu k člověku a celostní pojetí člověka. Ukázalo se, že zvolené principy mají nejen své pevné místo v sociální a pastorační práci, ale dokonce oba obory z těchto principů přímo vycházejí. Biblický pohled na člověka tak představuje model adekvátního a funkčního přístupu k člověku v jeho konkrétní situaci a tento model je aktuální i v 21. století. A to nejen po teoretické, ale i praktické stránce, což jsme si ověřili na příkladu sociální služby denního stacionáře pro osoby s kombinovaným postižením. I v případě těžkého kombinovaného postižení, které značně limituje život jedince, umožňuje biblické pojetí člověka vidět hodnotu a jedinečnost každého z nás. Na základě této nevyčíslitelné hodnoty lidského života je rozvíjena specifická individuální práce s jedincem tak, aby byly naplňovány jeho potřeby a jím zvolené dílčí i životní cíle.

Největším přínosem biblického pohledu na člověka je pro sociální a pastorační práci Boží pobídka blízkého a hlavně lidského přístupu k druhému, který nezapomíná ani na lidskou velikost, ani na lidskou zranitelnost a křehkost, pro něž často potřebujeme jeden druhého. Ovšem svůj neopominutelný význam zde má i prvek naděje, který prostupuje celou Biblií a který dává sílu a povzbuzení pro naše každodenní zápasy.

Seznam literatury

- ADÁMEK, Jarolím. *Výklad prvních tří kapitol Geneze*. Praha: Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1970.
- BALABÁN, Milan. *Hebrejské člověkosloví*. Praha: Herrmann, 1996. ISBN 80-238-0460-X.
- BALABÁN, Milan. Tělo ve Starém zákoně. *Religio: revue pro religionistiku*. Brno: Česká společnost pro studium náboženství, 1998, roč. 6, č. 2, s. 147-156. ISSN 1210-3640.
- BEINERT, Wolfgang. *Malé dějiny křesťanského myšlení*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7195-541-2.
- BENEŠ, Jiří. *Pradějiny*. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-130-1.
- *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: český ekumenický překlad*. 18., (5. opr.) vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN 978-80-87287-08-8.
- BIČ, Miloš et al. *Starý zákon: Překlad s výkladem*. Sv. 1, Genesis (První kniha Mojžíšova). 2. vyd. Praha: Kalich v Ústředním církevním nakladatelství, 1978.
- BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona I*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989.
- BOICE, James Montgomery. *Základy křesťanské víry*. Praha: Návrat domů, 1999. ISBN 80-7255-005-5.
- BOUBLÍK, Vladimír. *Teologická antropologie: člověk v Kristu Ježíši*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-490-3.
- CIMRMANNOVÁ, Tereza. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2205-7.

- COHEN, Abraham. *Talmud: (pro každého): historie, struktura a hlavní témata Talmudu*. Praha: Sefer, 2006. ISBN 80-85924-49-8.
- CORETH, Emerich. *Co je člověk?*. 2. vyd. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-170-9.
- DUKA, Dominik. *Zápas o člověka: nástin biblické antropologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-148-3.
- DOLEŽAL, Jakub. Nárys dějin charitní služby chudým a trpícím – Historické inspirace sociální práce. In: MARTINEK, Michael. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Praha: Jabok, 2010, s. 40-61. ISBN 978-80-904137-6-4.
- DOUGLAS, J. D., ed. *Nový biblický slovník*. 2. vyd. Praha: Návrat domů, 2009. ISBN 978-80-7255-193-4.
- GRANAT, Wincenty. *K člověku a Bohu v Kristu 1: Nástin katolické dogmatiky*. Velehrad: Křesťanská akademie, 1981.
- GRÜN, Anselm. *Doprovázení na duchovní cestě*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2014. ISBN 978-80-7195-705-8.
- GUARDINI, Romano. *Svět a osoba*. Svitavy: Trinitas, 2005. ISBN 80-86885-02-X.
- HALÍK, Tomáš. *Sedm úvah o službě nemocným a trpícím*. Brno: Cesta, 1993. ISBN 80-85319-27-6.
- HELLER, Jan. Biblické reflexe. In: *Universum: Člověk – pastýř stvoření*. Brno: Cesta, 1992. ISSN 0862-8238.
- HENRIKSEN, Jan-Olav a Arne Johan VETLESEN. *Blízké a vzdálené: etické teorie a principy práce s lidmi*. Boskovice: Albert, 2000. ISBN 80-85834-85-5.
- HOCHMANN, František. *Na počátku: Biblická odpověď na otázku po začátku*. 2. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989.

- KEENE, Michael. *Bible: kapesní průvodce*. Praha: Biblion, 2011. ISBN 978-80-87282-08-3.
- KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
- KŘIŠŤAN, Alois. Praktická teologie, pastorec a sociální práce – mezioborové souvislosti. In: MARTINEK, Michael. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Praha: Jabok, 2010, s. 17-25. ISBN 978-80-904137-6-4.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-551-2.
- LÉON-DUFOUR, Xavier, ed. *Slovník biblické teologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1127-7.
- MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-90-1424-9-4.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-x.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 7367-368-0.
- MIGLIORE, Daniel L. *Víra usilující rozumět: úvod do křesťanské teologie*. Jihlava: Mlýn, 2009. ISBN 978-80-86498-33-1.
- MILFAIT, René. Fundamentální eticko-lidskoprávní principy etických kodexů sociálních pracovníků: Objasnění s odpovídajícími povinnostmi a zodpovědnostmi. In: FISCHER, Ondřej, Petr JANDEJSEK, Alena

- KROUPOVÁ, Helena KUNSTOVÁ, René MILFAIT a Dana MOREE. *Etika a lidská práva*. Praha: Centrum sociálních služeb Praha, 2008, s. 61-74.
- MILFAIT, René. *Teologická etika v kontextu sociální a pastorační práce*. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2012. ISBN 978-80-86057-78-1.
 - MOLTSMANN, Jürgen. *Bůh ve stvoření: ekologická nauka o stvoření*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-85959-25-9.
 - MÜNSTER, Clemes. Schopnost vidět a pomáhat: Dopis spřátelenému knězi o lidskosti. RAHNER, Karl a Bernhard WELTE. *Novou odvahu k ctnosti*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 53-60. ISBN 80-7021-173-3.
 - NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.
 - NELL-BREUNING, Oswald van. Rozvíjet lidství smysluplnou prací: O důstojnosti a odpovědnosti práce. RAHNER, Karl a Bernhard WELTE. *Novou odvahu k ctnosti*. Praha: Vyšehrad, 1998. s. 61-67. ISBN 80-7021-173-3.
 - OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. ISBN 978-80-7465-116-8.
 - PESCHKE, Karl-Heinz. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-331-0.
 - PRÁZDNÁ, Radka. Osoby se zdravotním postižením. In: MARTINEK, Michael. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 2. vyd. Praha: Jabok, 2010, s. 102-109. ISBN 978-80-904137-6-4.
 - PRUDKÝ, Martin. *Genesis I: 1,1-6,8: když na počátku Bůh řekl do tmy...* Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018. ISBN 978-80-7545-047-0.
 - RAHNER, Karl a Herbert VORGRIMLER. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-934-8.

- REJCHRT, Miloš a Petr VAŘURA. *Dveře se otvírají*. Praha: Vyšehrad, 2017. ISBN 978-80-7429-753-3.
- SOKOL, Jan. *Zůstat na zemi*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-900-3.
- SOKOL, Jan. *Člověk jako osoba: filosofická antropologie*. Třetí, rozšířené vydání. Praha: Vyšehrad, 2016. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7429-682-6.
- STAMPS, Donald C. a John W. ADAMS, ed. *Studijní bible s výkladovými poznámkami: český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Springfield: Life Publishers International, 2009. ISBN 978-0-7361-0420-3.
- ŠTICA, Petr. *Cizinec v tvých branách: biblické podněty pro etickou reflexi migrace*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-2419-8.
- VYMĚTAL, Jan. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-x.
- ZVĚŘINA, Josef. *Teologie Agapé: Dogmatika*. Praha: Scriptum, 1994. ISBN 80-85528-20-7.
- ŽÁK, Vladislav. *Na počátku: Výklad knihy Genesis*. Praha: Evangelické nakladatelství, 1990. ISBN 80-85013-10-X.

- *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky* [online]. 2. verze. 2016 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf
- § 46 zákona č. 108/2006 Sb., O sociálních službách.
- Příloha č. 2 k vyhlášce č. 505/2006 Sb., Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.

Příloha č. 1 – Vzpoua člověka proti Stvořiteli podle Gn 3

Nejzchytralejší ze vší polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: „Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?“

Žena hadovi odvětila: „Plody ze stromů v zahradě jíst smíme.

Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: „Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.“

Had ženu ujišťoval: „Nikoli, nepropadnete smrti.

Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.“

Žena viděla, že je to strom s plody dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on též jedl.

Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi.

Tu uslyšeli hlas Hospodina Boha procházejícího se po zahradě za denního vánku. I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem uprostřed stromoví v zahradě.

Hospodin Bůh zavolal na člověka: „Kde jsi?“

On odpověděl: „Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se.“

Bůh mu řekl: „Kdo ti pověděl, že jsi nahý? Nejedl jsi z toho stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst?“

Člověk odpověděl: „Žena, kterou jsi mi dal, aby při mně stála, ta mi dala z toho stromu a já jsem jedl.“

Proto řekl Hospodin Bůh ženě: „Cos to učinila?“ Žena odpověděla: „Had mě podvedl a já jsem jedla.“

I řekl Hospodin Bůh hadovi: „Protožeš to učinil, budeš proklet, odvržen ode všech zvířat a ode vší polní zvěře. Polezeš po břiše, po všechny dny svého života žrát budeš prach.

Mezi tebe a ženu položím nepřátelství, i mezi símě tvé a símě její. Ono ti rozdrťí hlavu a ty jemu rozdrťíš patu.“

Ženě řekl: „Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout.“

Adamovi řekl: „Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení.

Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny.

V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátíš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátíš.“

Člověk svou ženu pojmenoval Eva (to je Živa), protože se stala matkou všech živých.

Hospodin Bůh udělal Adamovi a jeho ženě kožené suknice a přioděl je.

I řekl Hospodin Bůh: „Teď je člověk jako jeden z nás, zná dobré i zlé. Nepřipustím, aby vztáhl ruku po stromu života, jedl a byl živ navěky.“

Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat.

Tak člověka zapudil. Východně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhajícími se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života.

Příloha č. 2 – Zvolená sociální služba

Zvolenou (registrovanou) sociální službou je denní stacionář neziskové organizace Pobočka Diakonie Církve bratrské v Praze 3. Přesný název projektu zní: Stacionář pro děti s kombinovaným postižením. Tento projekt, jehož zřizovatelem je Církev bratrská, funguje už od roku 1990 při Sboru Církve bratrské v Praze 3.

Cílovou skupinou stacionáře jsou osoby ve věku 1 rok – 64 let s mentálním, tělesným, smyslovým nebo kombinovaným postižením a postižením autistického spektra. Celková kapacita stacionáře činí 15 uživatelů.

Služba je poskytována každý všední den od 8:00 do 18:00.

Základní činnosti a úkony denního stacionáře se řídí zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a prováděcí vyhláškou č. 505/2006 Sb.

Kontaktní údaje:

Pobočka Diakonie Církve bratrské v Praze 3

Adresa: Koněvova 151/24, 130 00 Praha 3

IČ: 18629130

Tel.: 222 584 355

E-mail: stacionar@volny.cz

Web: www.cb.cz/praha3/stacionar

Příloha č. 3 – Etický kodex sociálního pracovníka České republiky ¹⁴⁴

Preamble

1. Sociální práce je profese a akademická disciplína, která podporuje sociální změnu, sociální rozvoj, řešení problémů v mezilidských vztazích, sociální rovnost, posílení a zmocnění osob v nepříznivé sociální situaci. Ústředními jsou pro sociální práci principy sociální spravedlnosti, respektování lidských práv, osobnosti jedince, rozmanitosti skupin a jejich specifik.
2. Etický kodex sociálních pracovníků České republiky (dále jen kodex) vychází z Všeobecné deklarace lidských práv, z Listiny základních práv a svobod České republiky, ze Zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách a navazuje na zásady etiky sociální práce definované Mezinárodní federací sociální práce.
3. Je nejen posláním, ale i povinností sociálního pracovníka vykonávat sociální práci svědomitě, zodpovědně, iniciovat spolupráci multidisciplinárních týmů a dodržovat při výkonu této profese nejvyšší možné standardy profesionality v souladu s právními předpisy a dostupnými vědeckými poznatky.
4. Závazek k respektování etiky sociální práce je základním aspektem kvality výkonu sociální práce. Etické povědomí je zásadní a neoddělitelnou součástí profesní činnosti každého sociálního pracovníka.
5. Hlavním cílem kodexu je snaha o naplnění sociální práce, tak jak je uvedena v mezinárodní definici Mezinárodní federace sociálních pracovníků a Mezinárodní asociace škol sociální práce (IFSW/IASSW) z roku 2014. Kromě

¹⁴⁴ *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky* [online]. 2. verze. 2016 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: http://www.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etick%C3%BD%20kodex_Profesn%C3%AD%20svaz_verII.pdf

toho kodex upravuje pravidla zodpovědnosti a etického chování sociálního pracovníka ve vztahu ke:

- klientovi sociální služby;
- zaměstnavateli, u kterého vykonává sociální práci;
- kolegům v sociální práci;
- profesi a odbornosti sociálního pracovníka;
- společnosti.

6. Respektování a dodržování kodexu je v zájmu rozvoje etiky sociální práce jako profese a odborného růstu každého sociálního pracovníka bez ohledu na členství ve výše uvedených profesních organizacích.

1. Hodnoty sociální práce

Sociální práce je dynamicky se rozvíjející profese založena na hodnotách sociální změny, sociální rovnosti, lidské důstojnosti a mezilidských vztazích.

1.1 Lidská důstojnost

Sociální pracovník přistupuje ke každé osobě důstojně, s ohledem na individuální rozdíly a v kontextu respektování a dodržování lidských práv. Podporuje vlastní zodpovědnost a autonomii každé osoby s ohledem na nejen individuální potřeby osoby, ale i její možnosti, schopnosti a dovednosti.

1.2 Sociální změna

Sociální pracovník zajišťuje každé osobě rovný přístup ke srozumitelným informacím a potřebným zdrojům. Podporuje osobu v procesu rozhodování, dosažení sociální změny a vyřešení nepříznivé sociální situace. Vytváří každé osobě rovné podmínky pro poskytování a využívání sociální služby.

1.3 Sociální rovnost

Sociální pracovník zajišťuje rovnost každé osobě bez ohledu na původ, barvu pleti, rasu, etnickou příslušnost, národnost, jazyk, věk, pohlaví, rod, sexuální orientaci, zdravotní stav, náboženské vyznání, politické přesvědčení, manželský a rodinný stav a sociálně-ekonomický status. Přispívá k odstranění projevů a příčin sociální nespravedlnosti, diskriminace, útlaku a bariér vedoucích k sociálnímu vyloučení.

1.4 Mezilidské vztahy

Sociální pracovník chápe důležitost mezilidských vztahů klienta a podporuje jej v udržování, utváření a podílí se na řešení problémů. Taktéž buduje a rozvíjí profesionální vztahy s kolegy a spolupracuje s odborníky z dalších institucí a profesí.

1.5 Mlčenlivost a diskrétnost

Pro sociálního pracovníka platí při výkonu své profese pravidlo mlčenlivosti a diskrétnosti úkonů sociální služby. Povinností mlčenlivosti je zavázán a platí i po skončení poskytování sociální služby nebo ukončení pracovního poměru.

2. Etická zodpovědnost

Hodnoty sociální práce jsou vyjádřeny při výkonu profese eticky zodpovědným rozhodováním a konáním. Etická zodpovědnost sociálního pracovníka se projevuje vůči klientovi sociální služby, zaměstnavateli, u kterého vykonává sociální práci, kolegům v sociální práci, profesi i vlastní odbornosti a společnosti. Prvořadá je zodpovědnost sociálního pracovníka vůči klientovi.

2.1 Etická zodpovědnost ke klientovi sociální služby

- Podporuje klienta k vědomí vlastní odpovědnosti.
- Jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva klienta.
- Vyvaruje se jakékoliv diskriminace klienta.
- Chrání klientovo právo na soukromí.
- Zaměřuje se na klientovy silné stránky a podporuje jej při řešení dalších sfér jeho života.
- Nepoškozuje klienta, nevyjadřuje se o něm hanlivě, neznevažuje jeho osobu ani nepříznivou životní situaci.
- Jedná s klientem bezúhonně, s účastí, respektem, vytváří s ním vztah založený na důvěře.
- Respektuje klientovu příslušnost k sociálním skupinám, národnosti i jeho etnickou a kulturní různorodost.
- Podporuje, posilňuje a zmocňuje klienta k vlastní zodpovědnosti a usiluje o dosažení co největší míry jeho autonomie a participace na rozhodování.
- Zajímá se o celého člověka v rámci rodiny, komunity, společenského a přirozeného prostředí.
- Přispívá k začlenění klienta do sociální sítě a napomáhá při řešení problémů v dalších aspektech jeho života.
- Informuje klienta o možných rizicích a důsledcích při jeho rozhodování.
- Akceptuje rozhodnutí klienta o ukončení sociální služby. Je však povinen poskytnout informace o jiných službách v případě, že jsou nadále potřebné.

2.2 Etická zodpovědnost k zaměstnavateli

- Plní odpovědně povinnosti vyplývající z pracovní smlouvy a pracovní náplně.

- Přispívá v organizaci k vytvoření takových podmínek, které napomáhají přijetí a uplatnění závazků tohoto kodexu.
- Snaží se ovlivnit kvalitu poskytovaných sociálních služeb, pracovní postupy a jejich praktické uplatňování s ohledem na co nejvyšší profesionalizaci.
- Předchází a odstraňuje všechny formy diskriminace a násilí na pracovišti.

2.3 Etická zodpovědnost ke kolegům v sociální práci

- Respektuje znalosti a zkušenosti kolegů a spolupracuje s nimi.
- Respektuje rozdíly v jejich názorech, kritiku vyjadřuje vhodným způsobem.
- Zapojuje se do diskuzí a podporuje kolektivní diskuzi a dialog.
- Dodržuje jednotný přístup ke klientovi sjednaný v rámci organizace.
- Nepoškozuje kolegu, nevyjadřuje se o něm hanlivě, neznevažuje jeho osobu.
- Poskytuje kolegům zpětnou vazbu a připomínky k práci kolegů vyjadřuje na vhodném místě a přiměřeným způsobem.
- Profesi sociální práce vykonává multidisciplinárně ve spolupráci s jinými odborníky a organizacemi, které mohou napomoci sociálnímu začlenění klienta.

2.4 Etická zodpovědnost k profesi a odbornosti sociálního pracovníka

- Udržuje a zvyšuje prestiž profese, vyzdvihuje etické hodnoty, odborné poznatky a poslání sociální práce.
- Snaží se o udržení a zvýšení odborné úrovně sociální práce a uplatňování nových přístupů a metod.
- Je zodpovědný za své soustavné celoživotní vzdělávání, což je základ pro udržení úrovně odborné práce a schopnosti řešit etické problémy.

- Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.
- Spolupracuje se školami sociální práce, aby podpořil studenty sociální práce při získávání kvalitního praktického výcviku a aktuální praktické znalosti.
- Vystupuje profesionálně a důvěryhodně.
- Má právo i povinnost pečovat o své zdraví a duševní hygienu tak, aby byl schopen poskytovat kvalitní a profesionální sociální služby.
- Zodpovědně nakládá se svými kompetencemi při sociální práci a neutváří klienta závislým na sociální službě.

2.5 Etická zodpovědnost ke společnosti

- Má právo i povinnost upozorňovat veřejnost a příslušné orgány na případy porušování zákonů a oprávněných zájmů občanů.
- Zasazuje se o zlepšení sociálních podmínek a zvyšování sociální spravedlivosti tím, že podněcuje změny v zákonech, v politice státu i v politice mezinárodní.
- Upozorňuje na možnost spravedlivějšího rozdělení společenských zdrojů a potřebu zajistit přístup k těmto zdrojům těm, kteří to potřebují.
- Působí na rozšíření možností a příležitostí ke zlepšení kvality života osob a to se zvláštěm zřetelem ke znevýhodněným a postiženým jedincům i skupinám.
- Působí na zlepšení podmínek, které zvyšují vážnost a úctu ke kulturám, které vytvořilo lidstvo.
- Usiluje o uznání profese sociální práce ve vztahu k odpovědnosti vůči společnosti.

- Je zodpovědný za své jednání vůči osobám, se kterými pracuje, vůči kolegům, zaměstnavateli, profesním organizacím.

3. Etické problémy a dilemata

3.1 Sociální pracovník se při své práci setkává s různými etickými problémy a dilematy vyvstávajícími ze samotné podstaty sociální práce, která pro něj vytváří situace. Musí nejen eticky hodnotit, vybírat možnosti, ale i rozhodovat. Eticky uvažuje při sociálním řešení, sběru informací, jednáních a při své profesionální činnosti o použití metod sociální práce, o sociálně technických opatřeních a administrativně správných postupech z hlediska účelu, účinnosti a důsledku na klientův život.

3.2 Sociální pracovník může iniciovat vznik poradního orgánu v organizaci, který má přispět k profesionální a etické citlivosti při řešení každodenních situací a problémů v sociální službě.

4. Závaznost etického kodexu

4.1 Ke kodexu jako dokumentu podporujícímu etiku sociální práce a profese sociálního pracovníka se hlásí Profesní svaz sociálních pracovníků Asociace poskytovatelů sociálních služeb České republiky, Společnost sociálních pracovníků České republiky a Profesní komora sociálních pracovníků. Pro členy těchto profesních organizací je kodex závazným.

4.2 Kodex je jedním ze základních předpokladů profesionálního výkonu sociální práce a důvěryhodnosti profese ve společnosti, proto je jeho dodržování v zájmu všech sociálních pracovníků.

4.3 Znalost, dodržování a šíření principů kodexu se doporučuje i u studentů sociální práce, obzvláště k výkonu odborné praxe.

5. Závěr

5.1 V celém textu kodexu se pod označením sociální pracovník chápe jak pracovník, tak pracovnice. Podobně jako při označení klient.

5.2 Termín sociální služby vyjadřuje všechny odborné činnosti, které vykonává sociální pracovník.

5.3 V procese vzniku kodexu bylo přihlédnuto k následujícím dokumentům:

Zákon 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění

Medzinárodný etický kódex „Etika v sociálnej práci – vyhlásené princípy” (IFSW/ IASSW, 2004) Etický kódex sociálnych pracovníkov Slovenskej republiky (2015)

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky (2006)

Jiné národní kodexy sociální práce

5.4 Kodex nemůže nahradit vlastní, vnitřní motivaci a zodpovědnost každého sociálního pracovníka a představuje minimální standardy eticky zodpovědného konání při výkonu profese sociální práce.